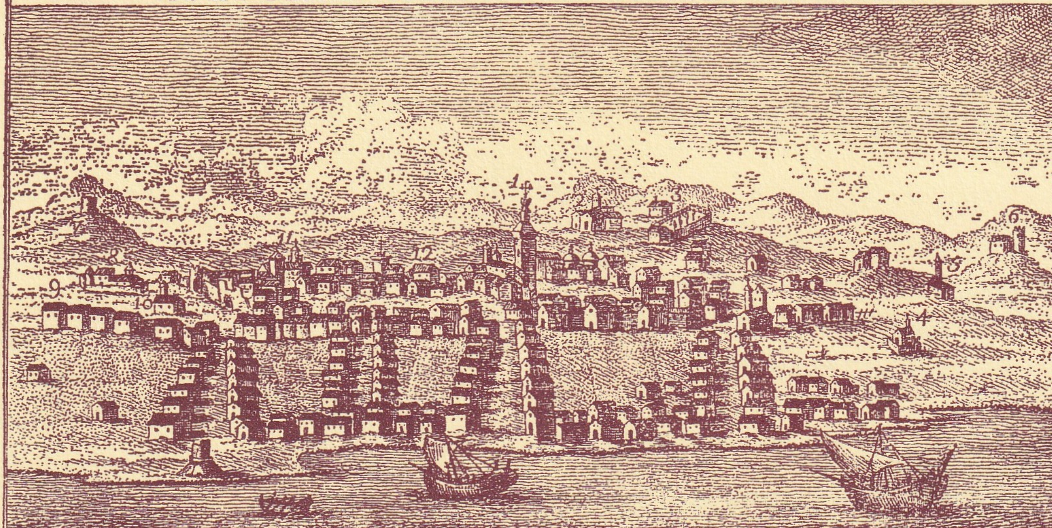

ESTUDIS

FULLS/73

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 2002

FULLS/73
del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 2002

TAULA

Portada: Mataró, segle XVIII. Gravat publicat a l'obra *Atlante Español* o *Descripción General de todo el Reyno de España*, de Bernardo Espinalt y García (1783).

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
Composició i impressió:
Copisteria Castellà. c/ Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

Amb la col·laboració del

Ajuntament de Mataró
Patronat Municipal de Cultura

EDITORIAL

LA RESTAURACIÓ DEL PATRIMONI MOBLE I DEL PATRIMONI DOCUMENTAL DE SANTA MARIA

Una de les principals finalitats del Museu Arxiu de Santa Maria és la conservació i restauració del patrimoni documental i moble que la parròquia conserva.

En la mesura de les seves possibilitats i amb l'ajut de col·laboradors desinteressats, ho fa de manera continuada.

Des de fa molt de temps, Josep Garrido i Salazar, conjuntament amb Alfons Palau i Enric Garcia, restauren patrimoni moble a Santa Maria. Han restaurat el mosaic del paviment de la capella del Sagrament, imatges d'altars i capelles, i molts objectes diversos. I ara comencen la restauració del restaule de Sant Desideri.

Val la pena de remarcar-ho perquè es tracta d'una actuació exemplar i perquè, ben aviat, una exposició presentarà una part dels treballs que han fet.

Respecte al patrimoni documental, l'Equip del Museu Arxiu es proposa d'iniciar, quan sigui possible, la restauració dels Llibres Sagramentals de la parròquia de Santa Maria, la sèrie més important de l'arxiu, que resumeix la història de Mataró i dels mataronins i que el pas del temps i la consulta habitual i constant han fet imprescindible. I per a fer-la, necessàriament, s'haurà de demanar la col·laboració de les institucions, ja que amb els seus propis mitjans no podrà pas fer-ho.

ACTUALITAT

OBRES A L'ESTATGE DEL MUSEU ARXIU

Coincidint amb les obres de restauració de les parets exteriors de la capella del Sagrament de Santa Maria, que per la part de llevant limiten amb la casa del Museu Arxiu, ben aviat s'estucaran també les façanes posteriors i les parets annexes de la casa del carrer de Beata Maria, núm. 3.

Amb aquests treballs hi haurà continuïtat i quedarà enllestida la restauració de parets exteriors i de façanes de la basílica, des de la plaça de Santa Maria fins a la capella dels Dolors.

A la vegada és previst també de renovar totalment la teulada de l'estatge del Museu Arxiu, en mal estat i amb problemes de filtracions.

XIX SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, prepara la *XIX SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS*, prevista inicialment per al dissabte dia 23 de novembre de 2002.

Per això convoca els estudiosos en qualsevol àrea d'investigació, perquè puguin presentar comunicacions escrites.

Les comunicacions podran tenir una extensió màxima de quinze fulls DIN A-4, a doble espai (30 línies x 70 espais). Hauran d'anar necessàriament acompanyades d'un resum que no podrà excedir les tres pàgines, i que serà el text que es permetrà llegir el dia de la sessió. Seria molt convenient adjuntar, a més, suport informàtic (disquet 3.5 ps).

En l'acte de la sessió es llegiran els resums presentats i es facilitarà el diàleg-col·loqui. L'exposició dels treballs podrà anar acompanyada de material àudio-visual; caldrà, però, especificar-ho en el moment de la tramesa.

El termini de presentació de les comunicacions finalitzarà el dia 9 de novembre de 2002. Podran ser trameses per correu (MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA, c/ Beata Maria, 3. 08301 Mataró), o bé lliurades personalment al Museu Arxiu (divendres i dissabtes, de 6 a 9).

El Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col·laboració del Patronat Municipal de Cultura, editarà el conjunt de les comunicacions.

NOTÍCIA DE DONATIUS RECENTS

Cal esmentar novament les continuades aportacions de la Llibreria Rogés.

ESTUDIS

El contingut d'aquest article és el resultat de la investigació que es presentà en un seminari del Departament d'Història i Institucions Econòmiques de la Universitat de Barcelona.

ELS CENSALS DE SANTA MARIA DE MATARÓ

ELS CENSALS

El cens consignatiu o lliurament d'una quantitat de diners a canvi d'una pensió anual assegurada en béns immobles, fou un dels mecanismes de crèdit més estès des de l'edat mitjana fins al segle XVIII. En un moment en què la legislació canònica prohibia expressament la usura, l'Església va establir noves condicions per al préstec de capital, convertint-se en la principal censalista. La decretal del papa Martí V el 1420 fixà les condicions que diferenciaven aquest cens d'altres pràctiques usuràries: el capital i la renda havien de ser en diner; el pagament de la pensió s'havia de garantir sobre béns immobles; la redempció opcional per al censatari era per la mateixa quantitat del preu del censal.

Quan hom necessitava un determinat capital, podia crear un censal; contreia llavors l'obligació de pagar indefinidament una pensió, a més d'oferir com a garantia de pagament determinats béns immobles especificats dins la clàusula dita «d'especial obligació». Això suposava, doncs, la hipoteca d'una propietat, que podia passar al censalista si el deutor no pagava.[1] La redempció del censal es produïa amb el retorn del capital, que s'anomenava també lluïció o quitació. El censal podia ser redimible o perpetu, en aquest darrer cas rebia el nom de censal mort. Si era per vida d'una o dues persones era un violari, però tenia un tipus d'interès més alt (aproximadament un 14,30%). La pensió a pagar a canvi del capital rebut no depenia del factor rendiment/temps, sinó que era fixada per un cànon de cessió, com un tribut.[2] En un principi, el tipus d'interès més corrent era el del 5%. El contracte contemplava també el pacte de millora, segons el qual, després d'uns 4 o 5 anys, el censatari estava obligat a donar fiances o augmentar la hipoteca. Si no ho feia així, el prestador podia reclamar una multa equivalent al valor del censal, i es procedia a la quitació, convertint-se així en un préstec a curt termini.

El censal mort, amb el seu caràcter de perpetu, mostrava una clara relació amb l'emfiteusi,[3] així l'usdefruit del capital i la renda esdevenien perpetus i heretables. En aquest cas, el veritable interès no residia en el retorn del capital, sinó en la percepció perpètua de la pensió. Durant l'Antic Règim, els tipus d'interès nominals van fluctuar entre el 15 i el 3%, en un descens continuat des del segle XV al XVIII.[4]

Un altre aspecte a destacar és l'existència permanent de pensions endarrerides com a fet estructural del sistema. Quan el deutor no pagava el cens i el deute era més gran que la propietat útil, es podia recórrer a la compra a carta de gràcia, és a dir, amb contracte de retrovenda. Amb aquesta,

moltes vegades, s'encobria un nou préstec amb interès, escripturant un preu més alt que el que s'havia pagat. Si el deute no era superior a les 50 lliures, no es podia recórrer a l'Audiència, ni era permesa l'execució. En cas de poder actuar l'Audiència, ho feia amb trencament de portes i convocació d'host.[5]

Durant l'edat moderna, la venda de censals era habitual, constituint per a l'aristocràcia, la burgesia i entitats eclesiàstiques una manera segura d'invertir estalvis, mentre que la demanda dels crèdits en general sorgia bàsicament de les explotacions familiars pageses, perjudicades pel repartiment de la propietat agrària i pel pes de la triple fiscalitat (senyorial, reial i municipal) que els obligava a endeutar-se; per part dels rics venia motivada per la tendència de la noblesa al sobreconsum enfront a la relativa rigidesa de l'exacció senyorial.

El paper de l'Església com a entitat financera va permetre també la creació de fundacions pies, dotacions de beneficis eclesiàstics o participació en confraries, per part de famílies benestants que buscaven la col·locació de cabalers i la recerca d'un més fàcil accés al crèdit eclesiàstic.

A meitats del segle XVI, aquest sistema creditici s'estengué no sols a Espanya,[6] sinó a tota Europa, amb un creixement sense precedents. Les causes d'aquest creixement poden ser variades.[7] La massa monetària augmentava i amb ella l'oferta de crèdit sota diverses versions, des de la lletra de canvi fins a la carta d'obligació,[8] mentre que el mateix creixement i l'aparició de noves necessitats preparaven les expectatives de crèdit. Per altra banda, el préstec de capitals era a disposició de qualsevol estament social, i de qualsevol persona que tingués béns propis.[9]

A finals de l'edat moderna, els contractes de censals es van transformar segons les noves necessitats i els nous costums. A partir de la guerra del francès es produí una progressiva substitució dels censals per debitoris, o préstecs a curt termini, amb possibilitat també d'hipoteca. El 1750 una pragmàtica de Ferran VI havia estès a la corona catalano-aragonesa el contingut de la que havia publicat Felip V el 1705 per a Castella, i que reduïa la pensió al 3%, això féu que anés caient en desús.[10]

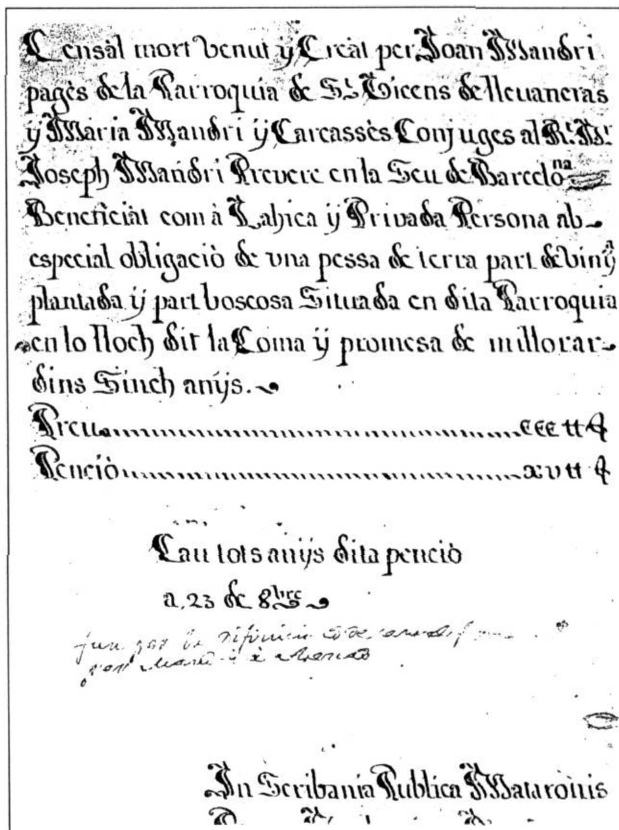
Sobre les repercussions que tingué respecte al desenvolupament econòmic, s'ha teoritzat que l'existència d'aquest sistema de crèdit contribuïa al manteniment de l'endeutament crònic de les explotacions familiars, i va fomentar l'estructura econòmica que topava constantment amb els límits malthusians[11] i que formava part del sistema d'Antic Règim. Jurídicament es trobava a mig camí entre la divisió emfitèutica del domini i una compravenda amb dret de retracte o a «carta de gràcia». També va permetre l'entrada de capital urbà dins el món rural, i la participació de sectors burgesos en la sostracció de l'excedent pagès. Però d'alguna manera tancava el cercle, impedint la renovació i millora de la producció i l'existència d'excedent comercialitzable.

Els censals han estat estudiats des de diferents punts de vista i per a diferents zones geogràfiques. Enric Tello analitza la zona de Cervera i troba que els creditors eren l'Església i petits nobles, homes de lleis i doctors, cirurgians, apotecaris, adroguers, comerciants i botiguers, i una minoria de pagesos-negociants.[12] Però, principalment, la parròquia era l'única que gaudia d'una liquiditat i solvència a tota prova, arribant a substituir la taula de canvi municipal que havia fet fallida a principis del set-cents.

Pel que fa als demandants del crèdit, si el censal podia ser una forma d'explotació usurària del petit productor, també funcionava com a préstec a baix interès per a grups reduïts de població benestant.[13] Pereira ens diu que a Extremadura[14] els principals eren els *Concejos*, i a continuació ofereix quatre categories més: els denominats amb don, el clero en general, les professions liberals i finalment els pagesos i sense definir. Dins l'evolució que estudia aquest autor des del segle XVI al XVIII, cal destacar que els professionals liberals en el segle XVIII arriben quasi a doblar la quantitat dels capitals que sol·licitaven en el segle XVI, mentre que el capital que demanen els pagesos augmenta només lleugerament.

Llorenç Ferrer i Alòs, que ha estudiat els censals per a la zona del Bages, suggereix que no és correcte pensar que el motiu de la creació de censals sigui sempre l'endeutament.[15] I n'apunta d'altres, com diners per invertir en activitats econòmiques i industrials; pagar deutes i sortir de les dificultats (any dolent, pagar dots, legítimes, pagament d'enterraments i misses...); i solucionar deutes anteriors (per mitjà d'un censal nou o creació d'un censal per quitar-ne un, venda a carta de gràcia). Elena Catalán, de la Universitat del País Basc, ha investigat la relació dels censals amb el creixement de la ciutat de Bilbao,[16] veient en la creació dels censals les necessitats de capitals de l'economia bilbaïna, a més d'expansió urbana i agrícola, el comerç, la construcció de vaixells, ferreries, foneries..., provocant un clar

Censal creat per Joan Mandri i Maria Mandri.

Censal mort venut y Creat per Joan Mandri
pagès de la Parroquia de St. Vicens de Llevaneras
y Maria Mandri y Carcassès Conjuges al Rt. Dr.
Joseph Mandri Prevere en la Seu de Barcelona
Beneficiat com à Lahica y Privada Persona ab-
especial obligació de una pessa de terra part de viny
plantada y part boscosa Situada en dita Parroquia
en lo lloch dit la Coma y promesa de millorar-
dins Sinch anys.

Preu .... ccc tt
Penció .... xv tt

Cau tots anys dita penció
a 23 de 8bre.

In Scribania Publica Mataronis

moviment de capitals cap al sector industrial. Així la burgesia penetrava en els antics circuits de poder a través d'institucions eclesiàstiques, com fundacions d'obres pies o capellanies. Mentre, el mercat de la terra s'havia activat gràcies al fet que aquest bé va passar dels camperols que s'havien endeutat als burgesos que completaven les seves fortunes d'origen comercial amb la possessió de la terra.

LA CIUTAT DE MATARÓ A FINALS DE L'EDAT MODERNA

Si al principi del segle XVIII la ciutat de Mataró volta els 5.000 habitants, el cens de Floridablanca el 1787 en comptabilitza quasi 10.000, és a dir, segueix la tendència general de Catalunya de doblar la població en tres quarts de segle. Pierre Vilar fa notar un començament de segle molt pròsper per a aquesta ciutat «que arribà entre 1685 i 1710 a fer ombra a Barcelona»;[17] i el llarg període d'estagnació que patí després de la guerra de Successió. Després d'aquesta guerra, ja no va recuperar la seva superioritat, passant en el darrer quart de segle del segon al cinquè lloc de les ciutats catalanes.[18]

Les diferents classes socials en les quals es dividia la població de Mataró durant el segle XVIII[19] eren:

- Els pagesos, amb aquesta paraula es solia designar el propietari ric.

- Els homes dedicats al mar: pesca, navegació i comerç marítim. El 1717 representaven la quarta part de la població.

- Els menestrals agremiats, com sastres, sabaters, corders i espardenyers.

- Els blanquers, assaonadors i fabricants de guants, també adquiriren gran importància.

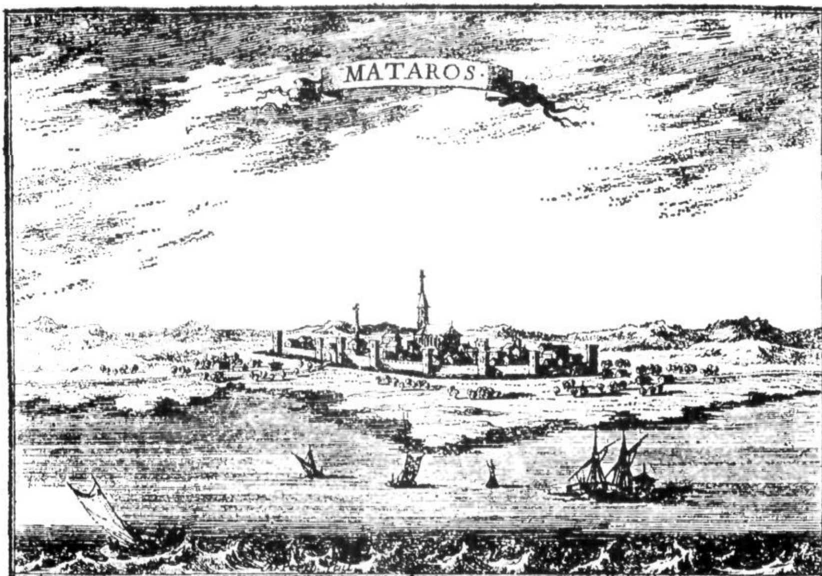
- La confraria dels fusters agregava els serradors, esculpidors i cadiraires, a més dels boters, fabricants de la pell i també els mestres de cases.

- I, per últim, el ram metal·lúrgic, que experimentà cert desenvolupament en el segle XVIII.

Pel que fa a la indústria tèxtil, els fabricants de Mataró ocupaven un lloc preeminent dins l'estructura econòmica de la ciutat. Efectivament, aquesta indústria havia evolucionat en el sentit que la indústria de la llana es trobava en total decadència, el gremi de teixidors de lli semblava estancat, i la principal activitat tèxtil era la sedera, essent el nucli del gremi l'ofici de veler (fabricants de vel i mocadors de seda[20]). Així, la part més dinàmica era la constituïda pels fabricants de mitges de seda i de cotó de teler (el 1782 es comptaven vuit fàbriques de mitges de seda). Aquest desenvolupament de la indústria de mitges va afavorir la construcció de maquinària tèxtil. A Mataró també s'implantà la fabricació d'indianes, a la qual es dedicaren grans comerciants de la ciutat, instal·lant telers àdhuc a casa seva.

A l'hora de parlar d'artesans, hem de diferenciar entre els dits artesans superiors, com els argenters, que tenien un prestigi dins la ciutat i representaven els artesans rics, i gaudien d'un fort prestigi social (el col·legi d'argenters de Mataró era un dels quatre existents a Catalunya).

El comerç no sols representava el sector més dinàmic, sinó que conferia cert prestigi social. Excepte els oficis relacionats amb l'alimentació, que patien una forta discriminació dels càrrecs públics, la seva estimació social durant el segle XVIII no havia canviat gaire. És evident, però, la seva existència: el 1803 es compten 23 revenedors de pesca salada, 66 revenedors de llenya i carbó i 10 taverners.

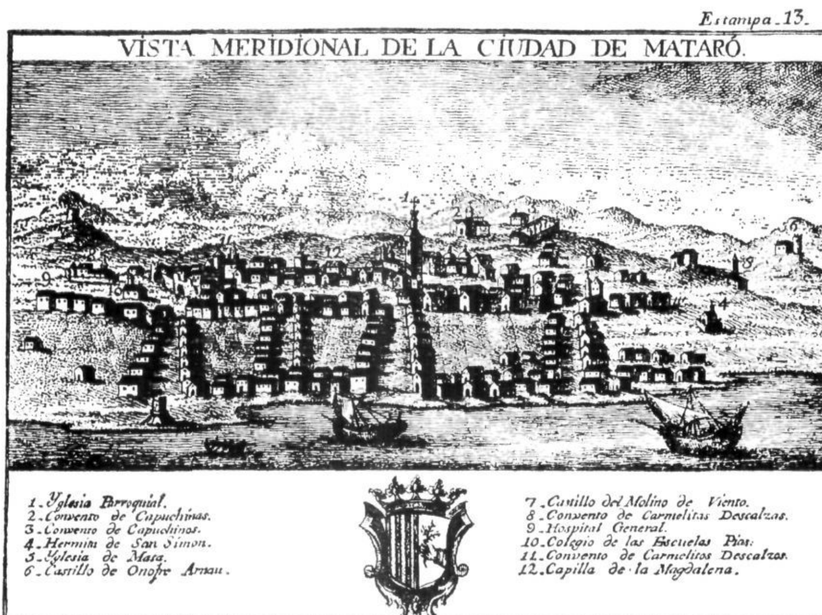
Mataró a la fi del segle XVII.

Gravat de l'obra *Les Plans et Profils des principales villes et lieux considerables de la Principauté de Catalogne*, de Beaulieu (1678).

especialitzats en el comerç tèxtil a la menuda, constituïa un dels elements més dinàmics del segle XVIII català. El 1731 es registren 6 botiguers, mentre que Pierre Vilar el 1778 en comptabilitza deu. Cal tenir present que les grans famílies de mercaders de Mataró procedien del comerç de teles.

Els mercaders formaven l'estament més alt dins l'anomenat «tercer estat», consolidat gràcies al privilegi de crear mercaders, concedit a Mataró per Felip V el 1702. El 1758 el nombre de comerciants es veié limitat amb la formació del Cos de Comerç de Barcelona. Els primers procedien del comerç d'adrogueria. La relació entre les famílies comerciants de Mataró i les de Barcelona formà fortes nissagues, que buscaven l'ennobliment com a culminació a la seva escalada social.

Finalment l'estament noble, format, com hem vist, per antics mercaders, els nobles establerts a Mataró i una sèrie de grups que accedien a privilegis, com els de Ciutadans Honrats de Barcelona i els Familiars de la Inquisició, configuraven aquesta noblesa urbana. El 1750 es comptabilitzen 22 «gaudins» (que gaudeixen de privilegi militar): cinc nobles, deu ciutadans honrats i set professionals liberals. L'interès de la burgesia mataronina per assolir aquests privilegis es reflecteix en la demanda al rei Felip II de tenir títols de ciutadà honrat de Mataró. El segle XVIII es van registrar 26 ciutadans honrats residents a Mataró; el 1787 Mataró comptava amb tretze ciutadans i vuit cavallers. Els cavallers també procedien d'emigrants amb aquest privilegi o de burgesos que hi havien accedit. A aquests elements hem d'afegir les professions liberals com una nova forma d'accés al poder, principalment per les branques del dret i de la medicina. El 1787 a Mataró hi vivien nou advocats, set notaris i quinze procuradors, a més dels càrrecs municipals, corregidors, rendes reials i jurisdicció de marina.

Mataró, segle XVIII.

Gravat publicat a l'obra *Atlante Español o Descripción General de todo el Reyno de España*, de Bernardo Espinalt y García (1783).

Un gremi de prestigi eren els confiters, adroguers i sucrers, amb una important força econòmica i forts lligams familiars. El 30% dels grans contribuents en l'etapa 1724-1742 eren els adroguers. El seu comerç es localitzava en el carrer de Santa Maria, la majoria d'ells assoliren la superior condició de mercaders.

També, dins els dedicats al comerç, podríem establir diverses categories. En primer lloc, els corredors de comerç, títol que passava de pares a fills, esdevenint un autèntic privilegi (a principis del segle XIX Mataró tenia quatre corredors de canvis). A continuació, els botiguers de teles,

SANTA MARIA DE MATARÓ

La comunitat de preveres de Santa Maria de Mataró a meitat del segle XVII estava formada per vint-i-dos preveres (el rector, dos vicaris, l'organista, el mestre de cant, cinc beneficiats i dotze preveres més, fills de la ciutat i admesos pel rector). A finals del segle XVIII, el nombre de preveres residents s'havia ampliat fins a 29.[21] Però s'insisteix successivament que aquests preveres no vivien en comunitat, «ni es poden agrupar per a res relacionat amb el govern de l'església, sinó en el cor per a celebrar hores i oficis,(...) confessar i administrar els sagraments».[22]

Tota la renda fundada de l'església es cobrava, en nom del rector, pel seu procurador, que primer era un capellà de l'església i més endavant va recaure sobre laics. La renda s'invertia en primer lloc a «mantenir els plets, causes, salaris d'advocat i causídics que porten els plets, sense donar-ne raó als capellans»; i pagar la mesada als capellans, segons els ploms que hauran posat el darrer dia del mes i que correspondrien als oficis celebrats. Aquests ploms, els donava el borser de la comunitat en el cor a cada hora i oficis, als que els havien oficiat, i privava de les distribucions els absents. Però, a més, «el rector dóna gràcia de ploms sempre que vol i lo que vol, segons lo que dóna lloch la bossa». També s'havia de subministrar vi i hòsties al rector, als vicaris i capellans per a les misses, i formetes per a combregar els parroquians.

El 1754 es signà una concòrdia entre el rector doctor Francesc Llauder, per una part, i els beneficiaris i els preveres residents, per l'altra,[23] amb motiu de les queixes d'aquests sobre els molts endarreriments de censals i altres rendes. En aquesta concòrdia s'acorda nomenar els següents oficis i càrrecs: dos zeladors, dos arxivers, un maner, un borser, tres procuradors (dos generals i un per a ròssecs), i dos oïdors de comptes.

Els zeladors disposaran dels rèdits i emoluments junt amb el rector, tenint el càrrec i l'obligació de signar les pòlisses. Els arxivers hauran de tenir cura de l'arxiu de la parròquia, posant en ordre els llibres, escriptures i títols. Cada un tindrà una de les tres claus de l'armari dels dipòsits; l'altra, la tindrà el rector. El maner ha d'assistir a la sagristia donant les intencions de les misses, acceptar les caritats, formar els torns per a les misses, anotar les misses de fundacions i altres que hauran de celebrar els vicaris i demés preveres. El borser ha de distribuir els ploms entre els residents i apuntar les faltes.

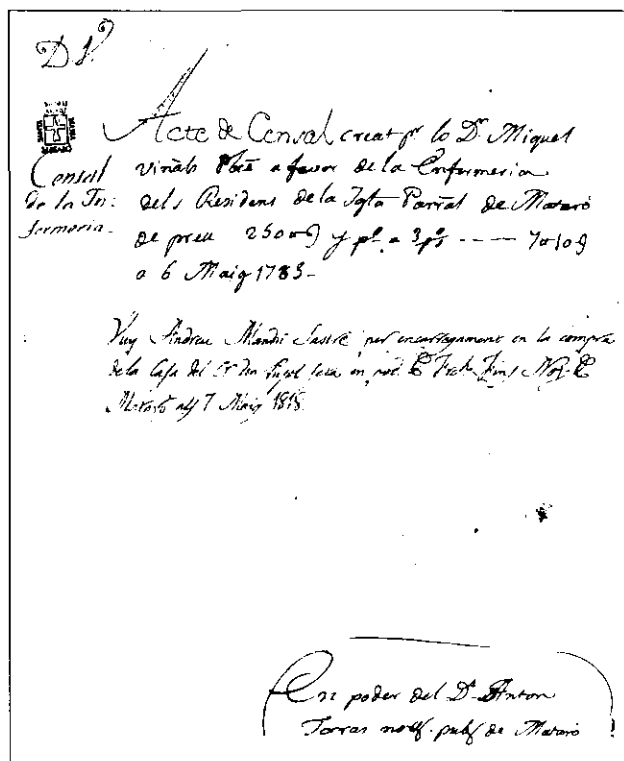
Els oficis de zeladors, arxivers i oïdors de comptes seran per dos anys i els altres anuals, a menys que es consideri oportú la renovació d'algun dels càrrecs. En els càrrecs bianuals, cada càrrec es renovarà alternativament, de manera que no es canviïn de cop. Les eleccions de zelador, arxiver i oïdor de comptes, maner i borser es faran durant les juntes ordinàries del mes de maig. I un mateix resident pot tenir dos càrrecs si no són incompatibles. El càrrec no els eximirà de cap treball. El zelador i l'arxiver cobraran sis lliures, i el maner i el borser deu lliures.

El rector presidirà les juntes, i per tant hi tindrà la primera veu i el vot decisiu en paritat de vots. Cada any es celebraran dues juntes generals de tots els residents perpetus, una el primer de juny i l'altra el primer de desembre. Cada dissabte, després de les vespres, els zeladors i arxivers hauran de reunir-se amb el rector per tractar del govern i de l'administració dels emoluments i rèdits. Els procuradors cada tres mesos hauran de fer relació de l'estat de les rendes a la junta ordinària. I un mes després de l'any que seran o hauran estat procuradors, hauran de donar els comptes a la junta, passant l'examen dels oïdors de comptes.

CENSALS DE SANTA MARIA

La documentació que hem estudiat és la que es troba al Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró referent als censals. Es tracta d'una sèrie documental organitzada en apartats anomenats calaixos, amb el nom de cada mes, fent referència al lloc on guardava l'arxiu de la parròquia tota la documentació referent a la creació de cada censal, sempre segons el mes en què queia el cobrament. Efectivament, en aquests «calaixos» trobem còpies de vendes, testaments i cessions, referents a les propietats que s'oferien en garantia, i per altra banda les àpoques o rebuts de les quantitats que s'havien liquidat gràcies al capital dels censals. Així i tot, hem de dir que creiem que en aquest bloc documental dels «calaixos» hi manca el de febrer i octubre, i és possible que els que tenim estiguin incomplets. També disposem de la comptabilitat de dos procuradors laics: Josep Anton Coll i Viza, que va de cobrar els censals del 22 de juny de 1799 fins al 25 de febrer de 1814, i Gaspar Poi i Tomàs aquest darrer any.

Quan es crea un censal s'especifica el capital que es cedeix, el nom i les dades del censatari i el motiu pel qual demana el crèdit, així com la pensió anual que s'estableix. Normalment és la pròpia comunitat la que paga el concepte pel qual es

D 1º

Censal de la In: fermeria.

Acte de Censal creat per lo Dr. Miquel Vinals Pbre. a favor de la Enfermeria dels Residens de la Igla. Parrial de Mataró de preu 250 ll. y pl. a 3 p% ---- 7 ll. 10 s. a 6 Maig 1783-

[illegible] Mataró als 7 Maig 1815.

Per poder del Dr. Anton Torras nott. publ. de Mataró

Censal creat per Miquel Vinals Pou el 6 de maig de 1783.

deixen els diners i adjunten al censal l'àpoca o rebut comprovant que s'ha pagat el deute a l'interessat. Les propietats ofertes en garantia vénen documentades amb escriptures i altres documents, com poden ser vendes o testaments. La comunitat de preveres de Santa Maria de Mataró comptava amb una junta que examinava cada fundació de censals amb les corresponents escriptures i hipoteques.[24] Aquesta junta estava composta pel rector, dos zeladors, dos arxivers i cinc capellans, que examinaven si els que volien crear el censal eren solvents i si les finques ofertes donaven suficient garantia en vista a la perpetuïtat de les fundacions.

CENSALS DE LA INFERMERIA

A la parròquia de Santa Maria de Mataró estava constituïda també la Junta de la Infermeria, presidida pel rector (en la seva absència el substituïa l'infermer més antic) i formada pels següents components: dos preveres ecònoms, dos preveres infermers, un prevere secretari i un prevere receptor. La Junta es reunia en sessió extraordinària el dia 1 de setembre i en sessions ordinàries mensuals.[25]

La infermeria funcionava com una mútua per cobrir les contingències per malaltia dels preveres i vicaris de la comunitat (encara que s'especifica que els vicaris que no siguin fills de Mataró no podran ser de la Infermeria). Aquestes contingències podien ser pagar a metges i cirurgians i apotecaris (encara que a la junta de 27 d'octubre de 1779 es decideix que no es pagarà aquest concepte amb els diners de la Infermeria; molts metges i apotecaris cedien els seus serveis o perdonaven els deutes en els seus testaments a la comunitat) i també que els impedits per malaltia no deixessin de cobrar, encara que se'ls rebaixés la paga[26] (el metge havia d'expedir una justificació de la malaltia de l'interessat i en ocasions també se'ls prescrivia un canvi d'aires).

Els preveres, per formar part de la Infermeria, pagaven 14 lliures d'entrada,[27] i se'ls deduïa de la seva mesada 6 sous. Però, per poder mantenir i administrar aquesta mútua comptaven amb uns censals específics anomenats censals de la Infermeria. Segons els contractes de fundació d'aquests censals, els compren i adquireixen «en nom i a observança de la infermeria, amb el diner procedent del peculi propi de cada u i dels components de la Comunitat i de lo que mensualment deixen en el fondo per ajuda i de sa assistència i cuidado de sas enfermetats». Així, els cins censals de la Infermeria sumen un capital invertit de 1.450 lliures i donen un rendiment anual de 43 lliures 10 sous. Són els següents:

1) Creat l'11 de novembre de 1844 per Josepa Estruc i Martorell vídua, en nom propi i com a procuradora del seu fill Fèlix Estruc i Martorell, resident a la ciutat de L'Havana a favor dels Rvds. Ecònoms i Infermers de la ciutat de Mataró: D. Joan de Palau i Miquel Tuñí, preveres ecònoms; D. Fèlix Clavell i D. Francesc Salomó preveres infermers; D. Pere Terrades, prevere secretari, i D. Mariano Poch prevere receptor; tots components de la Junta ordinària de la Infermeria de la comunitat de preveres de Santa Maria. El preu del censal és de 600 lliures, i la pensió de 18 lliures.

Tal com es diu en el contracte del censal, el motiu pel qual demana el capital és que el seu fill Fèlix es pugui graduar en medicina. Hipoteca la casa d'un cós a la plaça Major de Santa Maria que llinda amb Salvador Lloveras botiguer, Baltasar Peris comerciant i Pelegrí Ferrer, fabricant de filats. I es compromet a donar alguna nova hipoteca dins de 5 anys.

2) El 1785 Miquel Vinyals, prevere i resident perpetu de Santa Maria, crea un censal a favor de la Infermeria. El reben Damià Sumalla prevere

i rector; Joan Riera i el Dr. Josep Anton Isart, preveres i infermers; Bonaventura Quintana receptor, i Joan Pau Gual prevere i secretari de la Junta de la Infermeria. El preu del censal o capital deixat és de 250 lliures i la pensió a un 3% és de 7 lliures 10 sous. El capital, el necessita per pagar 250 lliures a Gabriel Xirals, fuster de Mataró. Aquest censal consta com lluït en part (125 lliures) per Cristòfol Camin apotecari de Mataró.

3) Felix Batista, traginer de Mataró, havia creat un censal de preu 200 lliures i pensió 6 lliures, és a dir, a un interès del 3%. Aquest capital es destinaria a pagar el que devia a Josepa Feliu de la Penya i de Burgués. El reben els Rvds. Bonaventura Quintana i Vicens Simon, preveres residents i administradors que paguen directament el deute. I accepten el censal Bernat Vilaseca rector, Esteve Roca, Josep Esmandia, Dr. Anton Massot i D. Bonaventura Català, preveres i residents com a components de la Junta.

4) Jaume Fins, passant de notari, creà un censal de preu 120 lliures que a un 3% li suposava una pensió de 7 lliures 10 sous, per pagar a Joan Castells i Costa, fabricant de filats de Mataró, un total de 500 lliures que li devia.

5) Pere Borrell, pare i fill, hortolans de Mataró, fan censal per 150 lliures per pagar els mestres de cases que construïren un safareig en la peça de terra dita Illas d'en Bellot. Opten per la «creació de censal que és lo medi menos dañós a nostres béns».

QUADRE 1
Resum dels censals de la Infermeria

Censatari	**Capital**	**Pensió**	
Josepa Estruc i Martorell	600 lliures	18 ll	
Miquel Vinyals	250 lliures	7 ll	10 s
Fèlix Batista	200 lliures	6 ll	
Jaume Fins	250 lliures	7 ll	10 s
Pere Borrell	150 lliures	4 ll	10 s
Total	1.450 lliures	43 ll	10 s

ELS CENSATARIS

La primera intenció d'aquest estudi és analitzar la relació entre el préstec de capital que suposava la creació dels censals i les activitats econòmiques de la ciutat, promogudes des dels diferents estaments socials. Calia, doncs, veure quines classes socials demanaven aquests crèdits i per quin motiu. I si era possible comprovar si els capitals provinents d'aquests censals realment forniren els negocis de menestrals i comerciants.

Amb aquest objectiu, vam realitzar una primera incursió en la documentació dels calaixos per mesos. Es tracta de cent censals fundats entre 1600 i 1859, amb una inversió de capital d'unes 38.000 lliures. D'aquests censals, hem analitzat els municipis i estaments dels quals procedeixen els censataris, així com les seves professions. I finalment els motius que al·legaven a crear el censal.

En primer lloc, veiem com els municipis del voltant de la ciutat de Mataró contribueixen també amb aquestes rendes. De manera que de les 38.203 lliures invertides, 25.871 són deixades a residents a Mataró, mentre que la resta són de residents als municipis de les seves rodalies com Arenys, Argentona, Cabrera, Cabrils, Llavaneres, Òrrius, Sant Pol i Vilassar.[28] També consten un resident a Llinars i un a Hostalric. La majoria de censataris d'aquestes poblacions són pagesos, ja que es tracta de pobles d'activitat eminentment rural, llevat del municipi de Llavaneres que, a més de 4 pagesos, en consta un procedent de l'estament privilegiat, un menestral, i un mercader; i a Cabrera, un menestral.

QUADRE 2
Censataris per estament i municipi

Municipi	**Privil**	**Menes**	**Pagès**	**Bracer**	**s/e**	**Total**
Arenys			60/1		300/1	360/2
Argentona			350/2			350
Cabrera		200/1	240/2			440
Cabrils			400/1			400
Hostalric			3570/1			3570
Llavaneres	866,25/1	100/1	332/4	265/1	815,25/3	2378,5
Òrrius			100/1			100
Sant Pol			200/1			200
Vilassar		486,5/1	77/1			563,5
Llinars			220/1			220
S. Andreu del Far			550/1			550
s/e	3200/1					3200

QUADRE 3
Nombre de censataris, capital deixat
i percentage sobre el total de Mataró

Grup	**n.**	**Capital (lliures)**	**Percentatge %**
s/d	17	6648,25	25,70
Bracer	6	280	1,08
Comerciant	10	4237,5	16,38
Construcció	1	160	0,62
Fabricant	3	400	1,55
Menestrals	18	7838,25	30,30
Mariners i pescadors	6	760,5	2,94
Pagesos	4	1150	4,45
Sector privilegiat	9	3587	13,86

Pel que fa als censataris de Mataró, hem analitzat a quin grup social pertanyen, l'ofici que tenen, la quantitat que demanen i el motiu que al·leguen. En primer lloc, per grups veiem com un 30% del capital deixat dels censals va a parar al grup menestral, un 16'38% als comerciants, i quasi un 14% al sector privilegiat. És a dir, el sector menestral a Mataró és el majoritari pel que fa a la demanda de crèdit.

Aquests menestrals són:

- Francesc Boquet, Anton Bosch i Antoni Pau Mallol, argenters.

- Pau Martorell i Francesc Vilardebò, blanquers.

- Maria Granja vídua de Salvador Granja boter, i Sebastià Matas boter també.

- M. Rosa Puig i Carbonell vídua de Joan Puig Peredejordi calderer.

- M. Rosa Bori i Roselló, muller de Jaume Bori cisteller.

- Joan Albanell, i Melcior i Josep Torras (pare i fill) corders.

- Marià Riera, escultor.

- Casanovas, flaquer.

- Pau Pla, mestre sabater.

- Fontanals (pare i fill), pagesos i velers.

- Agustí Janer, pintor.

- Anton Comas, rajoler.

- Anton Fco Coll i Seguí, Miquel Vergés, Josep Anglada i Geroni Creus, sastres.

- Miquel Marqués i Pau Carbonell, teixidors de lli.

Els motius pels quals aquests menestrals demanen els censals, en la major part són per pagar deutes o adquirir propietats. Un d'ells demana el capital per a un dot i un altre especifica per a negocis, encara que els demanats per a deutes, i fins a cert punt els sense especificar, podem considerar que s'ingressen a l'activitat econòmica d'aquest sector.

Els comerciants són:

- Josep Quintana, Josep Anton Quintana, Josep Anton Coll i Viza i Miquel Roca, adroguers.

- Antoni Pau Mallol i Agnès Cabanyes, botiguers de teles.

- Rita Romeu i Rovira, vídua de Joan Romeu comerciant, Teresa Dorda i Viza, vídua de Josep Dorda i Casamitjana, comerciant, i Llogari Viladesau, comerciant també.

Els motius pels quals els comerciants demanen el censal són principalment els negocis. Les fundacions de beneficis eren sovint per situar familiars dins la comunitat de preveres.

Anomenem del sector privilegiat els següents censataris:

- Salvador Palau i Riera, ciutadà honrat de Barcelona.

- Melcior de Palau i Salvador Palau i Riera.

- Gaspar Portell burgès de Mataró, regidor.

- Mag. Llorenç Vendrell i Daviu, ciutadà honrat de Barcelona.

- D. Lluís Simón, batxiller en lleis.

- Josep Segarra i Ramis, notari, burgès de Mataró.

- Pere Màrtir Golorons i Plana, senyor jurisdiccional de Sant Llorenç.

- Josep de Caralt, ciutadà honrat de Barcelona.

- Hereus de Marià Jofre, ciutadà honrat de Barcelona.

- Dr. Bonaventura Català, prevere del veïnat de Valldeix.

- Josep Bellsolell de la Torre, ciutadà honrat de Barcelona.

- Mag. Joan Bta. Palau i Llauder.

Els motius pels quals creen els censals aquests personatges que pertanyen a l'estament privilegiat són també els negocis, els deutes i els dots.

Una vegada analitzats en detall aquests censals dels residents de Mataró, hem de passar a les conclusions. En primer lloc, hem de destacar

que tots els estaments de la ciutat participen d'aquest sistema de crèdit (quadre 3). Seguidament observem com els menestrals que impulsaran les futures indústries, en treuen quasi una tercera part del total del capital cedit, i a continuació els comerciants.

Finalment, si agrupem tots els censataris de Mataró pel motiu de la demanda de crèdit, observem que majoritàriament al·leguen els deutes, però a continuació els negocis, i l'adquisició o manteniment d'una casa o propietat. Però, encara que ens cenyim estrictament a l'argument que utilitza el censatari, hem de suposar que el capital que es deixa per construir una casa, comprar una propietat, pagar deutes, casar una filla i educar i col·locar fills i néts, és també un capital que entra dins un sector amb un alt impuls econòmic i que, d'alguna manera, formarà part d'aquest, llevat els capitals que es destinen a fundacions que tornen a revertir a l'Església i, per tant, a formar part de futurs crèdits. Per tant, la conclusió final confirma la nostra hipòtesi incial que el capital cedit a través dels censals va aportar numeraris als estaments que protagonitzaven el desenvolupament econòmic de la ciutat.

QUADRE 4
Capital (expressat en lliures)
demanat pels diferents motius

	Menestral	Comerc.	Privil.	Total (tots els estaments)	Percent.
casa o propietat	2680		357,5	3687,5 ll	14,25%
deutes	3020,25	825	400	10507,25 ll	40,61%
dot	300		541,5	1724 ll	6,67%
fundacions		760	363,5	1713,5 ll	6,62%
negocis	250	2614,5	1034,4	3899 ll	15,07%
s/e	1581	38	890	4339,5 ll	16,77%

M. Assumpció Zapata Buxens

NOTES

1.- E. Tello, «La utilització del censal a la Segarra del set-cents: crèdit rural i explotació agrària», *Recerques*, 18 (1986), pp. 47-48.

2.- I. Terrades, *El món històric de les masies* (Barcelona 1984), p. 74.

3.- E. Tello, «La utilització...», pp. 47-48. Moltes són les semblances, com ens fa veure Tello amb el cens emfitèutic, d'alguna manera el prestamista cedia l'usdefruit del capital a canvi d'una renda, sense que el cànon suposés cap mena d'amortització del capital.

4.- J.L. Pereira, *El préstamo hipotecario en el Antiguo Régimen. Los Censos al quitar* (Universidad de Cádiz 1995), p. 23.

5.- J. Olivares, «Censals morts, execucions i creditors censalistes», *Viles, pagesos i senyors a la Catalunya dels Àustries*, cap. XII (Lleida 2000), pp. 399-413. Olivares analitza el procediment executiu en cas de no pagar.

6.- Actualment disposem de diversos estudis sobre censals per a diferents regions d'Espanya:
J.L. Pereira, *El préstamo hipotecario*..., a Extremadura; M. Peset, *Unes hipòtesis*..., i A. Garcia Sanz, «El censal» a València; E. Fernández de Pinedo, *Crecimiento económico y transformaciones sociales*... al País Basc; i A. Abadia, *Señorio y crédito en Aragón*.

7.- Mercè Aventín afirma que l'endeutament prové de l'intercanvi desigual entre el camp i la ciutat. M. Aventín, «El crèdit a pagès...». Segons Fernández de Pinedo, el capital invertit en els censals provenia de la monetarització de la renda de la terra.

8.- G. Parker, «El surgimiento de la finanzas modernas en Europa (1500-1730)», *Història económica de Europa* (2) Siglos xvi y xvii, dir. C.M. Cipolla (Barcelona 1797), pp. 410-464.

9.- «L'expansió i especialització del mercat creditici van contribuir a finançar el progrés econòmic de l'Europa dels Temps Moderns». J.L. Pereira, *El préstamo hipotecario*..., p. 25.

10.- D. Rubio Manuel, «L'evolució dels censals morts a l'Alta Edat Moderna», *Actes del 3r Congrés d'Història Moderna* (Barcelona 1993), pp. 65-70.

11.- E. Tello, «La utilització...», pp. 47-71.

12.- E. Tello, «La utilització...», p. 51.

13.- E. Tello, «La utilització...», p. 66.

14.- J.L. Pereira, *El préstamo hipotecario*...

15.- L. FERRER I ALÒS, «Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès», *Estudis d'Història Agrària*, 4, pp. 107-109.

16.- *X Congreso de Historia Agraria* (Sitges 2002).

17.- P. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. III (Barcelona 1966), p. 85.

18.- J. LLOVET, *Mataró dels orígens de la vila a la ciutat contemporània* (Mataró 2000).

19.- P. MOLAS I RIBALTA, *Societat i poder polític a Mataró. 1718-1808* (Mataró 1973).

20.- M. COLL, *Cartes d'un mestre veler* (Mataró 1967).

21.- R. SALICRÚ, «El directorio del párroco de Damià Sumalla. Esbós d'una estructura i organització parroquial al darrer terç del segle XVIII», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 30 (gener 1988), pp. 10-36.

22.- *El Memorial del Rector Folguer*. Mataró, Museu Arxiu de Santa Maria.

23.- MASMM, Esg 2, Arxiu del rector, plec 19 lletra A.

24.- MASMM, Esg 2, Censals 1.

25.- MASMM. Esg 2, Arxiu del rector, núm. 36.

26.- «Els malalts actuals en els cinc primers dies de malaltia no tinguin cap subsidi, menys que morissin dins els 5 dies, llavors se'ls donarà el subsidi de tots els dies que haurà estat malalt. Que si la malaltia passa de cinc dies, el malalt tindrà 25 dies per mes el subsidi de 7 sous, si la malaltia passa dels 25 dies cessarà els subsidi fins a entrar el segon mes de malaltia, llavors es tornarà a donar el subsidi per altres 25 dies i així successivament.» MASMM, Esg, 2, Arxiu del rector, núm. 36.

27.- R. SALICRÚ, *Op. cit.*, p. 30.

28.- A la relació de censals cobrats entre 1799 i 1814, mentre que 51.775 lliures són dels censataris de Mataró, el «Llevador dels Forasters» registra 16.240 lliures, que suposa un 31%.

El passat mes de juliol va fer cent-cinquanta anys del naixement del pintor Josep Cusachs i Cusachs (1851-1908).

Manuel Cusachs i Corredor, parent del pintor i periodista, ens parla de l'artista, de les seves arrels mataronines, de les relacions que va tenir amb la nostra ciutat, i de l'estima que Mataró va tenir envers ell, fins al punt de considerar-lo com un mataroní més.

EL PINTOR JOSEP CUSACHS I CUSACHS (1851-1908) I MATARÓ

EL PERSONATGE

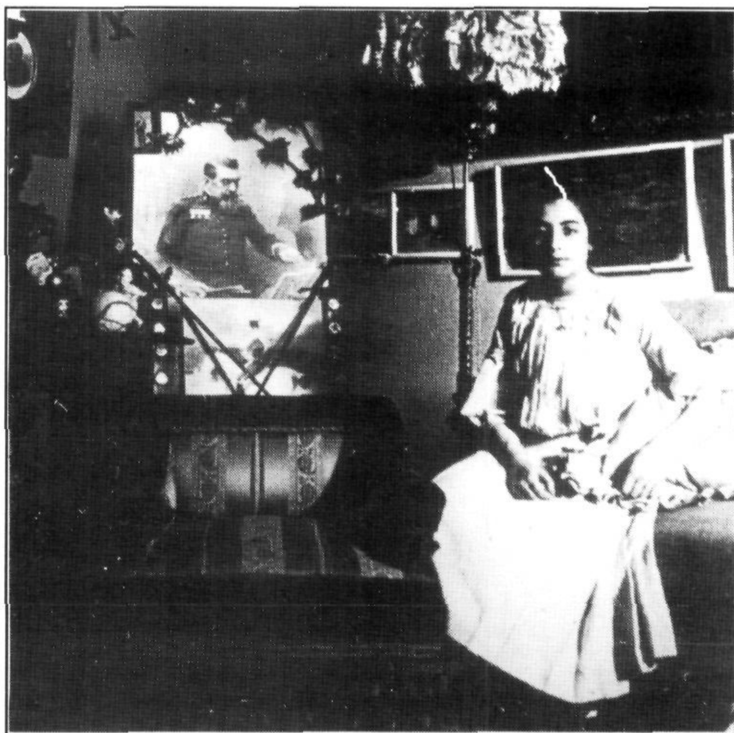
El 19 de juliol de l'any 1851 va néixer Josep Cusachs i Cusachs a l'hospital de la ciutat de Montpeller, al Llenguadoc, Occitània, on el seu pare, Celestí Cussachs i Aleix, nat a Barcelona,[1] metge cirurgià, s'hi havia traslladat amb la seva esposa, Carolina Cussachs i Sabadell, ja embarassada, per raons professionals. Fou batejat tres dies després a l'església de Nôtre Dame des Tables. La seva infantesa va transcórrer entre Barcelona, al carrer de Casp, i Mataró, a la casa pairal del carrer d'en Pujol, número 51, i al mas Gener de Valldeix.

Acabats els seus estudis primaris, s'inclinà per fer la carrera militar, fet sense precedents a la família, i, després d'obtenir l'autorització paterna, va ingressar, als 14 anys, a l'Acadèmia d'Artilleria de Segòvia. L'any 1869, quan encara era cadet, jurà la nova Constitució que havia promulgat el govern del general Joan Prim (28 de juliol de 1869). Josep Cusachs sempre va sentir una especial devoció pel general Prim, a qui, posteriorment, va fer el retrat que seria col·locat a la Galeria de Catalans Il·lustres de l'Ajuntament de Barcelona.

Les vicissituds del darrer aixecament carlí van portar el jove oficial a viure intensament la guerra, tant a Catalunya com al País Basc. El juliol de 1875, «quan tornava al seu antic regiment de Barcelona, li va arribar el nomenament de capità

El pintor Josep Cusachs i Cusachs.
Foto dels estudis Napoleón de Barcelona, publicada al llibre *Maestros del Arte de los siglos XIX y XX*, editat per Diccionari Ràfols (Barcelona 1988).

Montserrat, la tercera filla de Josep Cusachs (en el quadre del fons) al saló del mas Gener. Foto: Arxiu Josep M. Clariana.

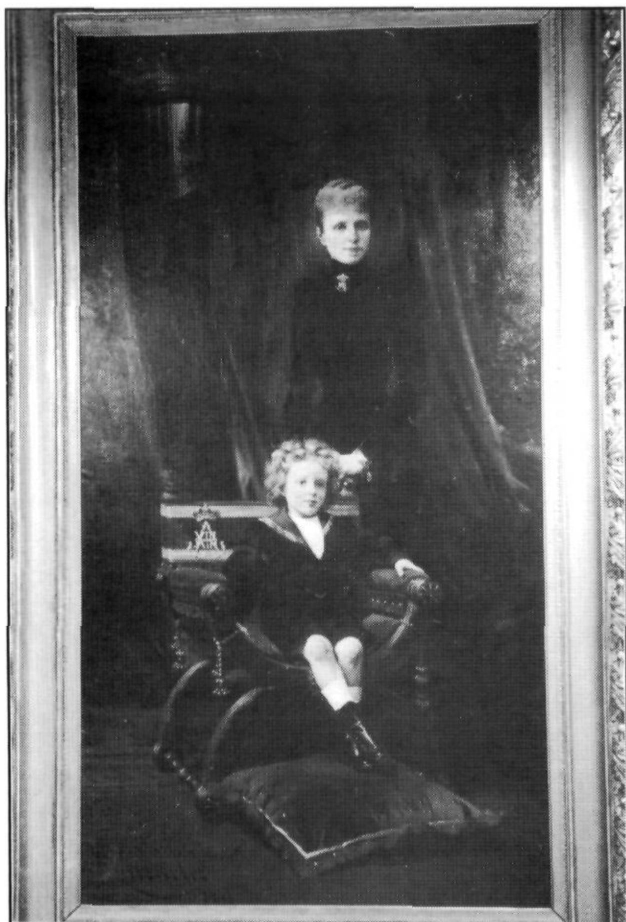
efectiu. Va participar en la presa d'Olot (17 de març de 1875) a les ordres del nou capità general de Catalunya Arsenio Martínez Campos... [i] durant tots aquests anys el quadern de notes havia estat el seu company inseparable i va anar omplint-lo d'apunts, esbossos i records que havien de ser la font d'inspiració per a molts dels seus quadres posteriors».[2] Va aprendre l'ofici de pintar anant a classe de l'artista Simó Gómez i Polo, que vivia al Poble Sec, a Barcelona. I l'any 1881 se'n va anar a París, aleshores el centre de l'art europeu, on connectà amb pintors francesos de temàtica militar. Edouard Detaille (1848-1912) el va influir molt decisivament, fins al punt que va decidir retirar-se de l'exèrcit, als 31 anys i amb el grau de capità d'artilleria, per dedicar-se completament a la pintura, que el motivava més, fixant la seva residència a Barcelona. «En els primers anys de la vida civil les seves pintures van continuar essent gairebé exclusivament de tema militar», segons esmenta el seu biògraf Josep Ll. Alcofar.

A les darreries de 1886 va madurar la idea d'il·lustrar un gran àlbum que es titularia *La vida militar a España*, amb text de Francisco Barado, capità-tinent d'infanteria, per al qual va realitzar dos-cents seixanta-quatre olis i dibuixos en el decurs de vint mesos. Els seus quaderns de notes i les visites *in situ* a casernes i altres instal·lacions castrenses, on anotava les modificacions que s'havien produït, li van ser de gran utilitat. D'aquí ve que alguns estudiosos considerin l'obra de Cusachs, a part de la seva qualitat artística, com un fidel testimoni documental de l'evolució de l'exèrcit a l'època, en uniformes, armament, estris...

Poc abans de fer trenta-nou anys, Josep Cusachs, Pepe per als amics, es casà, l'any 1890, a Barcelona, amb Maria del Pilar Pujol de Pastor i Magarola, molt més jove que ell –tenia vint-i-dos anys–, membre d'una important família barcelonina. El matrimoni va tenir tres filles, Rosa, Montserrat, que va morir als tres anys d'edat (1893-1896),[3] i una tercera filla que, com l'anterior, també es diria Montserrat. La Rosa es casaria amb Pere Roca i Forgas i seria l'única filla que tindria descendència. Va tenir quatre fills, Maria Josefa, Pere, Rossanna i Joan, dels quals Maria Josefa i Rossanna, viuen encara a Barcelona. I a fi de conservar el cognom del seu pare els fills de la Rosa es diuen Roca-Cusachs.

L'any 1891 és clau en la vida del pintor, que participa amb diverses obres a la Primera Exposició de Belles Arts de Barcelona i també exposa a la Sala Parés. Aquest mateix any l'Ajuntament de Mataró acorda encarregar-li, a través d'una comissió creada a l'efecte,[4] la realització d'un retrat del rei Alfons XIII, infant, i la reina Cristina, la seva mare, per ser col·locat al saló de sessions, en substitució del d'Alfons XII. L'acord de la comissió, presidida per l'alcalde Melcior Camín i López, fa l'encàrrec al «reputado D. José Cusachs», si bé per una quantitat bastant superior a l'acordada inicialment.[5] Aquest quadre va presidir el saló de sessions de l'Ajuntament de Mataró des del desembre de 1891[6] fins al 14 d'abril de 1931, en ser proclamada la II República. Aquest dia es va defenestrar un bust del rei Alfons XIII. «Més tard es digué que aquell bust va ser tirat daltabaix en lloc del quadre representant Alfons XIII amb la seva mare, que presidia el saló de sessions, que alguns reclamaven; però es tractava d'un oli del pintor Cusachs i calia, òbviament evitar-ne la seva destrucció.»[7] En l'actualitat la pintura és al Museu de Mataró, i el novembre del 2001 fou exposada al Museu Militar de Montjuïc, en l'exposició commemorativa del cent-cinquantè aniversari del naixement del pintor.

Tot i que en el camp pictòric no va deixar mai la temàtica militar, integrat com estava en la

Reproducció del quadre de la reina regent Cristina i el seu fill Alfons XIII, dipositat al Museu de Mataró.
Foto Marga Cruz.

vida social de Barcelona, també va pintar per a la burgesia, que plasmava en les seves obres, i que es ventava de tenir un Cusachs penjat a casa seva. No cal dir que la cotització de les seves teles es posà a l'alçada de les circumstàncies.

Ramon Casas, un altre gran artista contemporani, l'immortalitzà en incloure'l en una sèrie sobre personatges rellevants de l'època, feta de dibuixos al carbó.

VIATGE A MÈXIC I ALS ESTATS UNITS

A inicis del segle XX, Josep Cusachs rep un encàrrec del govern de Mèxic per pintar dos grans olis de temàtica militar sobre l'assalt a Puebla, la *Batalla del 5 de maig de 1862* i la *Batalla del 2 d'abril de 1867*. També pintà un retrat eqüestre, de grans dimensions, del president Porfirio Díaz. Aquest quadre, que va iniciar a Barcelona, es pot contemplar avui al Museu d'Història del castell de Chapultepec de Mèxic. I els altres dos al Museu Regional i a la Defensa Nacional (Ministeri de Defensa). «Tot i el seu caràcter acadèmic, estereotipat i 'pompier', els olis de Cusachs són força dignes. Cal reconèixer que a Mèxic no s'hauria trobat un pintor que complís un encàrrec d'aquesta mena: no hi havia cap artista que dominés la pintura d'animals i militar com la dominava Josep Cusachs», ha escrit Montserrat Galí, professora d'història de l'art de la Universitat Nacional Autònoma de Mèxic, al llibre *Artistes catalans a Mèxic, segle XIX i XX*, de l'any 1992. I d'allí va anar a Nova York, on va fer una exposició amb obres seves i des d'on embarcà en el transatlàntic Kaiser Wilhelm de retorn a Barcelona. Es diu que fou en aquesta travessia quan va conèixer un ric indià espanyol, de cognom Sevilla, que residia a Nova Orleans, que li va encarregar que pintés un quadre per al monestir de Montserrat. Va ser el titulat *Fugida a Egipte*, on hom el pot admirar.[8]

D'aquesta estada a terres americanes, que durà poc més de tres mesos, el *Diario de Mataró y la Comarca* fa ressò tant de la seva partida, dies 21[9] i 30[10] del mes d'octubre de 1901, com del seu retorn, dia 4 de febrer de 1902.[11] I sempre ho fa en termes elogiosos i considerant Cusachs com un mataroní més.

ESTADES A MATARÓ

En el decurs de la seva vida, Josep Cusachs va passar moltes temporades a la casa pairal del carrer d'en Pujol i també al mas Gener, que la família posseïa a Valldeix. D'aquest mas, i d'altres indrets, es conserven un centenar de plaques fotogràfiques de vidre, estereoscòpiques, que van ser salvades de la seva destrucció en un marge de la riera de Valldeix –on foren abocades i trencades– gràcies al fet que per allí passà –providencialment– un dia del mes d'abril de l'any 1991, l'arxiver municipal Josep M. Clariana. Poc després d'aquesta troballa, l'historiador Francesc Costa en va parlar en un reportatge gràfic a la revista *MataróEscrit*, l'agost de 1991.

Referent a la propietat de la finca, l'any 1861 Francesc d'A. Recoder i Dorda, propietari de Mataró, en va vendre la meitat a Gaspar Cusachs i Costa, comerciant mataroní, i l'any 1885 l'altra meitat a Modest Casimir Cussachs i Sabadell i els germans Vero i Rafael Vidal i Cussachs, fills de l'Adelaida Cussachs i Sabadell. «A partir d'aleshores manté la dualitat de casa de pagès que fan anar els arrendataris Gibert, i casa d'esbarjo dels Cussachs i parents de la família,

El mas Gener a Valldeix.
S'hi pot apreciar el dibuix dels lladres escalant la paret.
Foto: Arxiu Josep M. Clariana.

que hi passaven els estius. Els qui l'havien visitat en els bons temps descriuen la masia plena de quadres i pintures al fresc de Cusachs, i és que el pintor hi va realitzar moltes de les seves obres, treballant sovint a l'aire lliure, a l'aulet de can Gener. De fet, la masia era coneguda popularment com la *Casa dels Lladres*, perquè després d'un robatori, l'artista, amb bon humor, va dibuixar en la façana les imatges dels lladres pujant per la finestra. Ara la pintura ha desaparegut, però la podem conèixer gràcies a aquestes fotos que publiquem»[12] segons diu l'esmentat Francesc Costa.

A començaments de l'any 1908 Josep Cusachs va sofrir un atac de cor que el va afectar molt, «tant en l'aspecte físic com moral. Durant set mesos va sortir molt poc de casa, tal com li van prescriure els metges, [...] amb poques forces i no gaire ganes de treballar, va limitar-se a traçar uns quants esbossos. [...] Va morir a Barcelona la matinada del 2 de novembre de 1908.»[13] Tenia 57 anys i deixava vídua i dues filles. El *Diario de Barcelona* publicà la seva esquela.[14] I el *Diario de Mataró y su Comarca* també se'n féu ressò subratllant, una vegada més, les seves arrels locals i considerant-lo «como uno de sus más estimados hijos.»[15]

LES ARRELS MATARONINES

El pare del nostre personatge, Celestí Cussachs, nat a Barcelona i metge de professió, es casà dues vegades. La primera, a Roma, i amb dispensa papal,[16] amb la seva cosina, la mataronina Carolina Cussachs i Sabadell, filla de l'important comerciant mataroní Gaspar Cussachs i Costa, amb qui va tenir dos fills, Josep Cusachs (1851), el nostre personatge, i Amèlia (1859). Quedà vidu l'any 1895 i, quatre anys després, es casà en segones núpcies (1899), quan ja tenia 70 anys i residia a Mataró, amb la jove mataronina Joaquima Boba i Plandolit, que només en tenia vint-i-cinc.

Els avis paterns del pintor foren Josep Cussachs i Costa, metge, i Rosa Aleix i Ubach, ambdós de Mataró, que es traslladaren a viure a Barcelona. La seva mare, com hem dit, era filla del comerciant Gaspar Cussachs i Costa, mataroní de naixement, però que es traslladà a viure a Barcelona amb la seva esposa Teresa Sabadell i Permanyer, de la ciutat comtal. L'avi del pintor –fill de Josep– i el pare de la seva esposa –filla de Gaspar– eren germans, ja que ambdós eren fills de Gaspar Cussachs i Planas i de Teresa Costa. Aquest besavi del pintor s'havia casat dues vegades. La primera, l'any 1783, amb Isabel Cirera i Carbonell,[17] amb qui va tenir sis fills. I l'any 1797 amb Teresa Costa,[18] amb qui en va tenir vuit, entre els quals hi ha els esmentats Gaspar i Josep.

D'aquests vuit germans, dos, Pere[19] i Joaquim,[20] s'embarquen per fer les amèriques a Nova Orleans, als anys trenta del segle XIX. També hi va Baldomer Cussachs Sabadell, germà de la mare del pintor, i metge de professió, que féu negocis de contraban amb el corsari Jean Lafitte.

Joaquim va tenir descendència a Amèrica; el seu nét serà Felip Cusachs, dibuixant de *La Llumanera de Nova York* (1874-1881) i del diari *Daily Graphic*, també de Nova York. I Pere, casat a Nova Orleans amb Aimée Jeanne Biamonte, filla de metge italià i mare francesa, que va retornar a Mataró a causa de la guerra civil americana (1860) i va comprar el mas Rifer a Mosqueroles (Vallès Oriental), on s'instal·laria amb la seva família. Allí també es refugià una temporada la família del seu germà Joaquim per retornar a Amèrica. Valentina Cusachs, germana del dibuixant Felip, és la darrera propietària del mas Rifer, i se'n va a viure a França.

La branca del pintor Cusachs a Mataró s'inicià l'any 1750 quan Pau Cussachs, de Cardedeu, es

casà amb la mataronina Maria Planas i Bosch, a la parròquia de Santa Maria.[21] D'aquest matrimoni, rebesavis del pintor, en van néixer cinc fills, Josep, Joan, Pau, Maria i Gaspar. Aquest darrer era el besavi del pintor, del qual ja hem parlat anteriorment.

La casa de la nissaga a Mataró, com hem dit, fou la del carrer d'en Pujol número 51, la qual «[...] l'havia fet construir, les darreries del segle XVIII, el besavi de Josep Cussachs, el comerciant Gaspar Cussachs i Planas, mort l'any 1829.»[22]

Aquesta casa passà, per drets d'herència, de l'esmentat Gaspar Cussachs i Planas al seu fill Gaspar Cussachs i Costa, i d'aquest al seu fill Modest Casimir Cussachs i Sabadell, i després, en no tenir descendència, l'heretaria el seu germà Baldomer, el qual va instituir hereu Josep Sabadell Ferrando, espòs d'Amèlia Cusachs, germana del nostre personatge, qui l'any 1917 la cedeix i ven a Rosa i Montserrat Cusachs Pujol de Pastor, les filles del pintor, quedant, finalment tota la finca en poder de la Rosa. Desmentim, per tant, com s'ha dit alguna vegada, que aquesta finca havia estat propietat del pintor Cusachs. I de l'esmentada Rosa passaria als seus fills, que el 27 d'octubre de 1973 es constitueixen en «Hijos de Rosa Cusachs S.A.» els quals, finalment, el 21 d'abril de 1987, la venen a Mercè Castells i Busqué, de Mataró.[23] La nova propietària va decidir de rehabilitar l'immoble i dividir-lo en cinc habitatges, de més de cent-cinquanta metres quadrats cada un, fet indicatiu de les dimensions de la finca. «El projecte d'Enric Puiggalí, que no preveu l'enderrocament de la casa, sinó la seva rehabilitació [que hem pogut constatar] no fa res més que aixecar uns habitatges confortables del 2000, però amb la fesomia del 1800.»[24]

Com es pot observar, el cognom Cussachs perd una «s» més o menys en l'època del pintor per efectes de la castellanització. Malgrat tot, s'ha conservat la fonètica pronunciant-se com si tingués les dues «s» intercalades.

Amb tot el que hem exposat, creiem que queden evidenciades les arrels mataronines de Josep Cusachs i Cusachs, de qui s'acaba de celebrar el cent-cinquantè aniversari del seu naixement i de qui, dintre de pocs anys, el 2008, commemorarem el centenari de la seva mort.

Manuel Cusachs i Corredor

NOTES

1.- Alguns biògrafs i el periòdic *Diario de Mataró y la Comarca* diuen que era fill de Mataró, però no és veritat. En la nota de la seva defunció del «Llibre d'òbits» de la parròquia de Santa Maria de Mataró diu: «En la ciudad de Mataró, provincia y diócesis de Barcelona a los 26 de noviembre de 1903 como cura párroco de Santa Maria, mandé dar sepultura eclesiástica al cadáver de Celestino Cusachs Aleix, de Barcelona, viudo en primeras nupcias de Carolina Cusachs y casado en segundas con Joaquina Boba, de profesión médico hijo de José y Rosa, consortes. Falleció de muerte natural ayer a la edad de 75 años. Recibió los sacramentos. Testó ante el notario de esta ciudad D. Joaquín Cabañes. Y por ser así lo firmo. Dr. Pablo Costas, Pbro. Párroco.» Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró (=MASMM), «Llibre d'òbits», 1899-1904, foli 568. Al certificat del Registre Civil de Mataró, hi consta «D. Celestino Cusachs y Aleix, natural de Barcelona...» Registre Civil 25 d'octubre de 1903, núm. 450. I en l'encapçalament del seu testament es diu: «D. Celestino Cusachs y Aleix, de 67 años de edad, médico cirujano, natural de Barcelona y vecino de esta ciudad...» Arxiu Comarcal del Maresme (=ACM), Arxiu de Protocols (=AP), notari Joaquim Cabañes, 13 de febrer de 1897.

2.- JOSEP LL. ALCOFAR I NASSAES, *Gent Nostra*. Labor (Barcelona 1991), p. 10.

3.- Segons el certificat de defunció del Registre Civil de Barcelona, la nena Montserrat Cusachs de Pastor va morir a conseqüència d'una broncopneumònia, a casa seva, el 9 de gener de 1896, a 2/4 de 3 de la tarda, al carrer Passatge de la Pau, núm. 10 bis, de Barcelona. Referent al naixement i l'ordre del mateix de les seves filles, la imprecisió d'alguns biògrafs ha estat flagrant.

4.- «Previos los trámites reglamentarios y de conformidad con una proposición de D. Eduardo Culla, acordó el Ayuntamiento con carácter de urgencia, que el retrato del malogrado D. Alfonso XII sea trasladado a una de las salas de estas casas consistoriales formando parte de la galeria de retratos de sus regios antepasados y en su lugar sea colocado un retrato de S. M. la Reina Regente en unión con el de S.M. el Rey Alfonso XIII su excelso hijo, nombrado al efecto una composición compuesta por los señores alcalde [Melchor Camín], Culla y Sisternes para que gestionen la pintura de dicho cuadro, invirtiendo en esto la cantidad de 1.250 ptas. Y encomendando los detalles a la referida comisión.» Arxiu Municipal de Mataró (=AMM), Acords, 27 d'agost de 1891.

5.- «Finalmente de conformidad con un dictamen de la comisión especial nombrada en sesión de 17 de agosto último, acordó el Ayuntamiento adquirir un cuadro al óleo, con su marco, con los retratos de SS.MM. del Rey y la Reina Regente, debido al pincel del reputado D. José Cusachs, por el precio de 3.250 ptas. Y con cargo, dicho gasto, al artículo 5º del capítulo primero del presupuesto ordinario del corriente ejercicio...» AMM, Acords, 26 de novembre de 1891.

6.- JOSEP MANÉN. AMM. *Dietari*, 6 de desembre de 1891.

7.- JOAQUIM LLOVET, *Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*. Caixa Laietana de Mataró (Mataró 2000), p. 541.

8.- Fou lliurat l'any 1904 i fa 4,80 x 3,55 metres. És a la capella de Sant Josep.

9.- «Ayer estuvo de despedida en nuestra ciudad, próximo a emprender un viaje á Méjico y los Estados Unidos, el eminente pintor D. José Cusachs, compatricio nuestro.

El objetivo de su viaje es cumplir un importante encargo de cuadros que ha de pintar, entre los cuales figura el retrato del Presidente de aquella república». *Diario de Mataró y la Comarca*, 21 d'octubre de 1901, p. 1.

10.- «Anoche salió de Barcelona en dirección a Méjico nuestro distinguido compatricio el pintor José Cusachs, quien va, conforme tienen noticias nuestros lectores, a la capital de aquella república para dar la última mano al retrato de su presidente el general D. Porfirio Díaz, que el señor Cusachs pintó y por encargo de gobierno mejicano». *Diario de Mataró y la Comarca*, 30 d'octubre de 1901, p. 2.

11.- «Ha regresado a Barcelona, procedente de Méjico, nuestro compatricio el reputado pintor Cusachs.

El presidente de aquella República, en nombre del Gobierno, ha encargado al señor Cusachs la ejecución de algunos cuadros recordando las glorias de aquel país, para cuyo trabajo se ha destinado la cantidad de 200.000 pesetas.

A su paso por Nueva York ha expuesto varias acuarelas representando tipos militares españoles que han sido vendidos al momento de exhibirse.

Sea bienvenido el eximo pintor, a quin felicitamos por los nuevos lauros que ha recogido en la patria de los Moctezumas.» *Diario de Mataró y la Comarca*, 4 de febrer de 1902, p. 2.

12.- *MataróEscrit*, núm. 64, agost 1991, p. 61.

13.- «Ayer [2 de novembre de 1908] a las ocho horas treinta minutos ha fallecido José Cusachs y Cusachs, militar retirado, natural de Montpeler (Francia), de cincuenta y siete años de edad, domiciliado en esta, Bruch, 68, 4ª a consecuencia de nefro-miocarditis insuficiencia», certificat de defunció. Registre Civil de Barcelona.

14.- *Diario de Barcelona*, 3 de novembre de 1908, p. 12.899.

15.- *Diario de Mataró y la Comarca*, 2 de novembre de 1908, p. 2.

16.- «El rector assistí a la ratificació del matrimoni celebrat per procura en l'Església Parroquial de Sant Agustí, de la ciutat de Roma, el 16 de setembre del mateix any, entre Celestino Cussachs, solter, natural i habitant en Barcelona, fill de Joseph, difunt, y de Doña Rosa Aleix, cònjugues, i Carolina Cussachs, soltera, natural y habitant de Mataró, filla de Gaspar Cussachs i Teresa Sabadell. A cuals contrahents fou dispensat per lo sumo pontífice lo impediment de segon grau de consanguinitat ab que se trobaban conjunts. Dita notificació fou celebrada en casa de Don Gaspar Cussachs, pare de la contrahent, en virtut de permís del M.I.S.S.D.D. Ramon de Ezenarro, vicari general del present Bisbat.» MASMM, «Llibre de Matrimonis», núm. 12 foli 173.

17.- MASMM, «Llibre de Matrimonis», núm. 8, 19 d'agost de 1783.

18.- MASMM, «Llibre de Matrimonis», núm. 9, 7 de febrer de 1797.

19.- Es casa amb Aimée Jeanne Biamonte, filla de metge italià i mare francesa. Fou el primer a fer-se ric i va tornar a Catalunya. Pere i Aimée van passar molts anys en el seu mas –mas Rifer– a Sant Celoni –terme de Mosqueroles–, on venien fills, néts i nebots. Extracte d'un escrit lliurat per Lluís Chopin Cusachs, que resideix actualment a Covington, prop de Louisiana, EUA, pastor de l'església American Anglican Church.

20.- Es casa a Nova Orleans amb Cora Corrie Cavaroc. El 1845 es va fer ciutadà d'aquest país. Poc abans de la guerra civil de 1860, va enviar la seva esposa i els seus quatre fills al refugi de la casa del germà –mas Rifer–. Del mateix document citat anteriorment.

21.- MASMM, «Llibre de Matrimonis», núm. 6, 1741-1757, 18 de març de 1750, foli 154.

22.- FRANCESC COSTA, *MataróEscrit*, núm. 64, agost 1991, p. 70.

23.- Dades extretes del Registre de la Propietat de Mataró.

24.- JOAN CATÀ, «El repte de rehabilitar la casa del pintor Cusachs», *MataróEscrit*, núm. 17, agost 1987, p. 60.

Joaquim Ansón va ser un dels protagonistes de la represa de l'escoltisme a la nostra ciutat després de la Guerra Civil. Ho explica tot seguit.

L'ESCOLTISME A MATARÓ. LA HISTÒRIA DEL SEGON INICI

EL COMENÇAMENT

Era l'any 1951. Jo coneixia l'escoltisme des de l'any 1949. S'escaigué que un dia, a Mataró, en vaig parlar amb en Font Ballester. Però diria que no ens vàrem tornar a trobar.

El maig de 1950 diversos agrupaments escoltes del país, no recordo pas per quin motiu, acamparen al pati de Valldemia. Alguns joves de Mataró, en presenciar-ho, s'hi engrescaren. En Font Ballester, del carrer d'en Pujol, n'era un; l'altre era en Bellavista, del carrer de Sant Agustí.

A Mataró, molts anomenaven en Jesús Illa el Minyó de muntanya. Ell, abans de la Guerra Civil, havia format part de l'Agrupament Abat Dorda, que tenia la seu al Centre Catòlic. La guerra i la postguerra, com tantes i tantes coses, el feren fonedís. A la guerra, en Jesús no hi deixà la pell, però sí gran part de la seva joventut. Quan el vaig conèixer ja tenia els seus bons quaranta anys. Ell, a la seva edat, tot i ser conegut com el Minyó de muntanya, ho havia pogut ser molt poc. Però era un referent, i aquells joves l'anaren a veure. Perquè s'havia de començar, però com? En Jesús, tot i la seva bona voluntat, ignorava com aleshores entenia l'escoltisme la gent que hi treballava.

Cal dir que l'escoltisme d'abans de la guerra era, en molts casos, sense negligir els trets

Jesús Illa, amb Francesc Masjuan, Tomàs Manent i Joaquim Ansón, en un acte de l'Agrupament.

fonamentals propis, bàsicament patriòtic. El de la postguerra s'havia aprofundit i equilibrava, una mica més, la pàtria amb els altres valors. Per altra banda, l'experiència de la Segona Guerra Mundial havia portat nous aires a l'escoltisme europeu.

Suposo que en Font Ballester recordava que n'havíem parlat uns mesos abans. Ens retrobàrem i, pocs dies després, un dimecres del mes de setembre de 1951, ens reunírem a la sala d'actes de la UEC, al carrer d'Argentona, amb en Jesús Illa. D'entrada, em semblà que l'escoltisme anava més enllà del que ells n'esperaven i, fins i tot, qui sap, del que desitjaven. A mi, dos anys enrera, m'havia passat el mateix. L'escoltisme, més que el tipus d'excursionisme que jo, aleshores, buscava, era un moviment educatiu que, fonamentalment, tenia el seu camp d'acció a l'aire lliure, en plena natura. A mi, em costà sis mesos, ben bons, per pair-ho. Calia, doncs, parlar-ne ben a poc a poc. Deixar-ho madurar. Xerrar-ne tot caminant. Deixar-ho endevinar, assossegadament, bo i trepitjant país.

Acordàrem de fer una primera sortida el diumenge següent. En Jesús, molt arrelat al país, coneixia tots els topants significatius de la rodalia de Mataró i ens proposà d'anar a Sant Jaume de Traià. Sant Jaume de Traià, pel que recordo, era, gairebé, un indret i prou, ja que de l'ermita només en quedaven quatre pedres, però en Jesús ens les féu reviure. Nosaltres no érem pas, aleshores, gran cosa més.

Aquell matí de diumenge, situats a la plataforma posterior del tramvia d'Argentona, en Bellavista, de dalt estant, la feia petar amb un seu amic que ens seguia a cop de pedal. Tenia bona pinta. Qui és? vaig preguntar-li. Es diu Saleta, Pere Saleta. Què et sembla? vaig dir-li, podria ser un dels nostres? I tant! em va respondre. Al cap de pocs dies en Saleta se'ns ajuntà.

Més endavant, quan tot començava a rutllar, s'hi afegí el seu germà, en Toni, més jove que ell. Amb uns quants amics seus van formar la primera patrulla.

Al principi érem tan pocs, que als grans ens tocava jugar amb els petits per fer possible segons quines activitats. Anàvem creixent a poc a poc. Sense neguits. Jo, que segons com, sóc molt impacient, no tenia cap pressa. Tampoc, ningú, no ens la menava. Llargues converses i llargues caminades. El servei a Déu, a la pàtria, i al proïsme, sense menystenir-ne cap, eren els tres eixos fonamentals de l'escoltisme. Servir-los com cal era un repte prou difícil.

El mes d'octubre, aprofitant el pont del Pilar, férem una sortida a la Garrotxa, a la Mare de Déu del Mont i el puig de Bassegoda. Una pluja menuda, que a estones agafava aires de xàfec, ens acompanyà durant tota l'excursió. En Jesús ens féu reviure, de dalt a baix, la novel·la d'en Marià Vayreda, *La Punyalada*. Les cingleres, els engorjats, els rierols inflats per la pluja, els boscos, els camins penjats, i les cases de pagès rònegues tenien nom, prenien vida. Era la història del país, novel·lada, si voleu, però evocadora d'una època ben real i força decebedora.

Aquella comarca amagada, poc coneguda i solitària, ens oferí, sense ni tan sols cercar-los, un bé de Déu de bolets. Els pinetells se'ns feien, gratuïtament, trobadissos. En caçàrem tants, tal com diuen per aquells verals, que no sabíem on posar-los. A l'hora de dinar, a can Sala de Bassegoda, els estadants reconegueren en Jesús que, temps abans, amb una colla de Mataró, hi havia fet estada; recordaven sobretot les cantades de la colla, acompanyades per l'acordió d'en Montasell, que havien alegrat les vetlles a la vora del foc.

Ens passàrem dues hores, ben bones, menjant els bolets acabats de caçar, fets a la brasa, il·luminats per les flames de la llar de foc i acompanyats d'uns bons traguets de vi, protegits de la pluja forana. D'aquell dinar, en tinc un record inoblidable. De fet, encara no havíem tingut temps de posar en pràctica la recomanació escolta de beure només aigua a les sortides. D'entrada, no es podia matar tot el que és gras.

Avui un, demà un altre, anàrem incorporant nous elements. Venien. Treien el cap. Miraven. La majoria s'hi quedava. El més difícil era afaiçonar amb prou nois, una petita mostra. Viure-ho era més eficaç que escoltar. Aviat disposàrem dels membres suficients per formar dues patrulles. Els nois començaren a organitzar-se seriosament, tal com el mètode escolta exigia. Cada patrulla tenia el seu cap i el seu segon, elegits pels propis nois. Dels restants, cada minyó escollia una responsabilitat, encarregat del material, secretari, intendent... Les responsabilitats més incòmodes o molestes anaven per torn. Les patrulles tenien vida i activitats pròpies. La secció, formada, com a màxim, per quatre patrulles de set o vuit nois cada una, era responsabilitat del cap de secció, assistit per dos ajudants. Aquests, reunits amb els caps de patrulla, establien el programa d'actuacions i vetllaven per la bona marxa del conjunt.

També ens calia trobar un local. Era imprescindible un lloc del qual els nois es fessin

Mossèn Pere Solà, rector de Sant Josep, i mossèn Francesc Malgosa, amb membres de l'Agrupament.

casa seva. I que se'l pintessin, se'l decoressin, i s'hi construïssin les taules i els seients, i els armaris per guardar-hi els llibres i les eines que, al principi, portaren de casa seva.

En Jesús Illa es posà en contacte amb algunes persones influents del Centre Catòlic. No se'n sortí. Es negaren a aixoplugar-nos. En Jesús no s'enutjà, però li va doldre molt. Tots nosaltres ens en férem càrrec. En aquell temps, qualsevol institució que traiés els peus del plat, podia veure's compromesa per qualsevol fet vist de mal ull. Els que manaven s'enfortien emparant-se en el ressentiment, força comprensible, d'alguns.

Més endavant, molts que en acabar la guerra es tingueren per salvats, s'anaren adonant des del fons de si mateixos que, en molts aspectes, eren tan víctimes com els del bàndol derrotat.

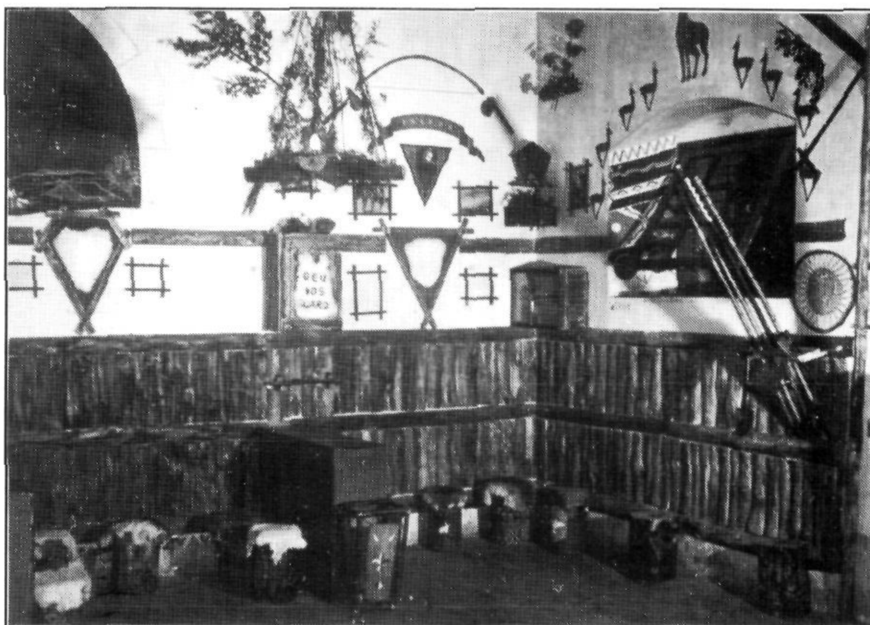
El Centre Catòlic, per exemple, si no estic mal informat, salvà la representació dels *Pastorets* en català. Això, que avui sembla una banalitat, aleshores era una jugada mestra. La sordidesa del país era inenarrable. Les guerres civils, i ho dic en plural, han engendrat confusions que no ens podem treure de sobre. Ens impedeixen, sovint, de trobar un mínim de coherència. Quan abans he parlat de Déu, de la pàtria i del proïsme –i us prometo que tornaran a sortir– em volia referir a l'esforç que a l'escoltisme es feia per relacionar-los raonablement.

Sense anar més lluny. Un mataroní que, actualment, es prodiga força per la ràdio i la televisió, afirmava, fa poc, que la paraula pàtria, nefasta, al seu entendre, caldria bandejar-la, fins i tot, del diccionari. Gosaria afirmar que això no ho diu ningú a cap país del món. I, si molt m'apureu, us diré que més d'un, i més de dos, i més de tres països, no pas gaire llunyans, astutament, i sense pronunciar aquest mot fatídic, la posen molt amunt, i la fan arribar més enllà del que caldria, amb algunes, diem-ne, vergonyoses, col·laboracions. El mataroní abans esmentat deia que el mot pàtria és el culpable de qui sap quantes guerres i de milers, de milions de morts. Qualsevol ateu i força creients palesaríem que Déu n'hi do de les guerres que hom ha causat en nom de Déu i de les religions. I en nom del proïsme s'han fet incomptables revolucions, tant o més greus que qualsevol guerra. Els qui han causat tants estralls, diria que són aquells que posen creences i sentiments al servei dels seus interessos. Si haguéssim de començar a treure noms i paraules dels diccionaris per aquestes raons, els deixaríem una mica prims. Déu, pàtria i proïsme són pedres d'ensopec. Combinar-les benignament i respectuosament és un repte que encara tenim pendent.

A l'escoltisme, aquest problema el teníem sempre sobre la taula i les seves exigències ens obligaven a una reflexió constant. Sobretot perquè, massa vegades, aquest problema origina conseqüències sagnants.

L'escoltisme francès, segons informacions que ens havien arribat i també a partir d'algunes

Local de l'Agrupament, sota la sagristia de la parròquia de Sant Josep.

lectures, primer amb la guerra d'Indoxina i, sobretot, posteriorment, amb la d'Algèria, patí una crisi, de la qual hi ha qui afirma que no es va aixecar. Déu, pàtria i proïsme van entrar agudament en conflicte. El pseudoequilibri patriòtico-colonial s'havia acabat. El servei a Déu, a la pàtria i al proïsme, per subsistir amb dignitat, exigia més categoria. Dissortadament, s'instaurà més repressió, generadora de més confusió i de més descrèdit.

Així doncs, i ho torno a repetir, en una època en la qual, pel que feia al meu país, Déu, pàtria i proïsme, estàvem tan confusament manipulats –manipulació que encara no ens hem tret de sobre–, per a mi, incorporar-me a l'escoltisme, esdevingué una necessitat.

I ara, tornem a la viola, que deia aquell. La negativa del Centre Catòlic, raonable, com ja he dit, tenint en compte l'època, va fer que en Jesús Illa aconseguís d'en Ferrer i Clariana, membre, com ell, del tercer orde de Sant Francesc, una golfa al setè cel al número 33 del carrer d'en Pujol. Era força reduïda. Baixa de sostre, però prou alta per no ensopegar-hi amb el cap. Tenia, i potser encara té, una vista formidable. L'obertura donava gairebé a llevant i dominava bona part del baix Mataró. Aquell puzzle de teulades, que irregularment davallaven cap al mar, el vèiem com una meravella.

La golfa, però, era mancada de corrent elèctric. Un acord enraonat amb els veïns de sota ens va permetre de practicar un petit forat al sostre del seu pis. Hi passàrem un fil elèctric que, degudament empalmat, gràcies a la destresa d'en Saleta, ens va permetre d'il·luminar els vespres amb una humil bombeta de seixanta. Acordàrem amb els nostres benefactors de pagar-los la diferència que es produís en el rebut, cosa ben fàcil, aleshores, ja que gairebé tothom controlava meticulosament el consum, i ens va tocar de pagar unes deu o quinze pessetes bimestrals. Naturalment, ens vàrem comprometre a atendre, respectuosament, totes les queixes.

No en teníem ni cinc, i no ens en venien ni cinc. Ens ho pagàvem tot nosaltres. Ens calia comprar material i eines. Decidírem fer un sorteig fraudulentament combinat amb el premi dels cecs, cosa força normal en aquell temps considerant les circumstàncies del país. En Tria ens imprimí els números a bon preu i per cobrar no ens menà cap pressa.

El premi era un sac de dormir i una motxilla que només teníem emparaulats. Vàrem vendre força números. Comptàvem treure'n, a tot estirar, set-centes pessetes netes. Però l'atzar, o la providència, aneu-ho a saber, van fer que el número premiat no fos cap dels venuts. Ens sabé greu pel botiguer que va perdre una venda. De tard en tard, però, també ens arribava un sobre amb cent o dues-centes pessetes. Tots sabíem que al darrera s'hi amagava la mà, discreta, d'en Jesús Illa.

Els nois venien del carrer. Formaven un grup heterogeni. Els nois, entre ells, es feien la propaganda. Els més grans, les hores lliures que teníem no les esmerçàvem gairebé en res més. Ara bé, sense protecció de cap mena, ens tocava anar amb peus de plom. Despertar sospites era un risc. Calia no fer farons i fer molt poc enrenou i, sobretot, navegar amb bandera de «tonto».

Un dia, però, mossèn Francesc Malgosa, a qui jo coneixia de quan la feia pels agrupaments de la Mare de Déu del Roser i de la Mercè de Barcelona, fou destinat a la parròquia de Sant Josep de Mataró. El temptejàrem. Ell temptejà el rector mossèn Pere Solà i un bon dia ens oferí un local situat sota la sagristia de l'església de Sant Josep. Tenia només una insignificant servitud: els membres de la Vetlla de l'Adoració Nocturna l'ocupaven, esporàdicament, algunes nits.

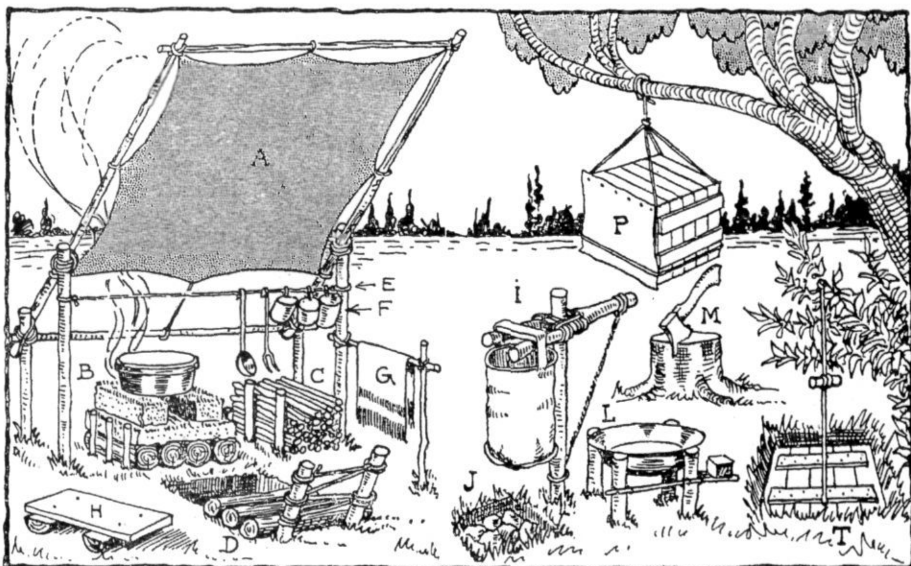

La promesa, a Burriac.

Un local com aquell, tan espaiós, mai no l'hauríem imaginat. Vinga! Martells, serres, claus, visos, tornavisos, fustes i escorces de poll de can Maymí. Troncs de pi tallats a la mida escaient, folrats per la part de dalt amb pells de conill, curtides no sé com, feien de tamboret. Uns troncs, partits pel mig, que no sé qui va trobar en una riera, encreuats, i penjats del sostre amb cordes, els transformàrem en llums. Fins i tot, el local, tenia una llar de foc, encara que, dissortadament, incapaç d'evacuar fums. Però la mare Plana ens va permetre fer un forat a la paret que donava al pati de les monges, el pati de la Beneficència. Mitjançant un tub ben col·locat, el fum podia fer la seva i nosaltres podíem fer focs de camp, en dies molt especials, sota cobert.

Les sortides a muntanya ens feien negligir les misses de joventut de la parròquia, teníem una gran llibertat, que miràvem de correspondre respectuosament. Anys després, alguns escoltes acabaren cantant gregorià a la Missa major, sota la direcció d'en Josep Varela.

A través de la parròquia incorporàrem gent nova. Nous tarannàs i moltes, més o menys pacífiques, discussions, forçaren ajustaments que, ben portats, ens afavoriren a tots.

La cuina d'un campament.
Dibuix extret del llibre *Mans hàbils*, d'Albert Boekholt.

Anàrem creixent, mai excessivament. Un agrupament, donades les característiques del moviment, tenia uns límits. En depassar-los, era aconsellable crear-ne un de nou.

Sorgí un agrupament de noies guies. I a Santa Maria un altre de minyons. Al cap de poc sorgí el de Santa Anna. Se'n crearen també al Masnou, a Arenys de Mar, a Calella, a Malgrat i altres llocs. A Premià de Mar, l'agrupament portava el nom de Mare de Déu de la Cisa. Un dia el canviaren. Decidiren posar-li Amon Ra. A un poble així, indefectiblament, el futur segurament li reserva una piràmide.

Al llarg dels anys seixanta l'escoltisme encetà altres camins. Camins que els malintencionats titllen de xirucaires o de kumbaiàs. Aquella època ja no era, ben bé, la nostra.

Com en Jesús Illa al temps de la nostra joventut, ens tocava de fer lloc. Tot té el seu temps. Ens anàrem diluint, però, en diluir-nos, cada u escampà unes gotes, gairebé imperceptibles, però reals.

En Jesús Illa fou, per a nosaltres, una gota d'una joventut perduda, que enduts per l'entusiasme de la nostra, no sabérem ben bé com fer-li recuperar.

Fent el dinar.

MONTNEGRE, 1954. UNA TOPADA AMB EL FRANQUISME

L'organització escolta, periòdicament, prenent les aconsellables precaucions, organitzava acampades generals d'estols, nois de vuit a dotze anys, de seccions, nois de tretze a disset anys, o bé de clans, formats per la gent més gran. Eren trobades més aviat festives, en les quals s'organitzaven grans jocs, es fomentava la germanor i s'hi feien focs de camp.

Per la Pasqua de Pentecosta de 1954 se n'organitzà una de seccions al Montnegre. Aquesta vegada, fins i tot, hi eren presents escoltes de València, comanats per un tal Veut.

Entre els caps de Secció corria la brama que algú ens havia denunciat als serveis del governador civil de Barcelona, Felipe Acedo Colunga.

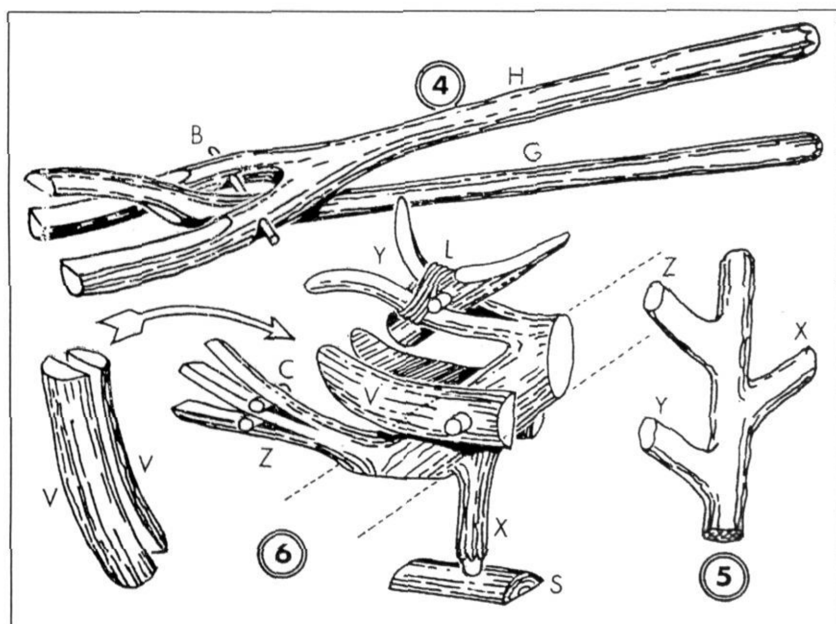
El dissabte a la tarda, els camins que portaven a la casa Nova de Maspons anaven plens. Els de Mataró hi pujàrem per Canet de Mar i Sant Iscle de Vallalta.

Els campaments escoltes no es formaven amb les tendes alineades formant carrers. Cada patrulla escollia un indret, el seu clos, ben recollit, on portaven a cap les seves activitats. El centre del campament, on s'hissava la bandera de Sant Jordi, era el punt de reunió a l'hora de fer activitats conjuntes. El campament era, en part, invisible, ningú no el podia abastar mai del tot amb la mirada.

El diumenge cap al migdia, la presència d'uns guàrdies civils passejant-se pels voltants amb posat gairebé indiferent, accentuà les nostres sospites. Al cap de poc es feren fonedissos. Nosaltres seguírem fent la nostra. Els oblidàrem, sense oblidar-los ben bé del tot.

Aquell vespre, abans del foc de camp, mentre els minyons sopaven, els responsables màxims ens convocaren a una reunió. L'alarma es confirmà. Estaven segurs que la Guàrdia de Franco ens faria una visita l'endemà, dilluns de Pasqua, de bon matí. Als de València se'ls aconsellà que marxessin aquella mateixa nit, en acabar-se el foc de camp. A mi, personalment, tot allò no m'agradà. Què resoldríem quedant-nos? Si hi havia violència i rebia algun minyó, què en trauríem? Què els explicaríem als pares? A alguns, els més abrandats, patriòticament, potser els arribaria a fer una certa gràcia, però a la majoria, no. Al meu entendre, exposar-se per tan poca cosa no tenia gaire sentit. Era comprometre'ns en va. Cap dels responsables no ens va donar ni una raó de pes per no marxar. Alguns vàrem proposar que acabat el foc de camp pleguéssim el campament, ens dispersèssim, prenent cada grup la ruta més adient. Tots, grans i petits, sabíem moure'ns perfectament de nit per la muntanya.

Amb força hores de coll teníem prou temps per deixar-los amb un pam de nas. Seria com un gran joc esquivant enemics reals. La proposta fou desestimada. Es volien quedar. Alguns de la meva

L'art de trobar formes amagades en les branques en forca. Dibuix extret del llibre *Mans hàbils*, d'Albert Boekholt.

opinió, sense dir res, es van escapolir. Segurament tenien raons de pes i prou historial per fer-ho.

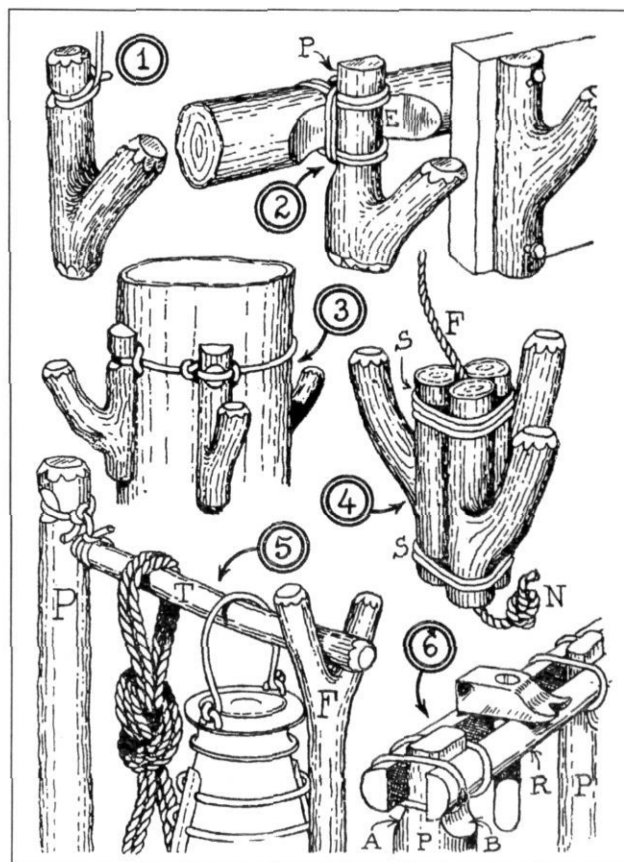
Els de Mataró, per disciplina i per solidaritat, ens vàrem quedar. Per acabar-ho d'arrodonir, ens varen comunicar que dos dels nostres, junt amb quatre o cinc d'altres agrupaments, vigilaríem des d'un lloc estratègic el camí que, venint de Sant Celoni i passant pel coll de Basses, portava al campament.

Acabat el foc de camp, ens hi acompanyaren. Hi havia instal·lat un coet. Calia disparar-lo, per donar l'alarma, en veure'ls arribar. Quina alarma i per què, em preguntava, si el campament era allà mateix. En comptes de trobar-nos dormint, ens trobarien posant-nos els pantalons. Començava a estar enutjat. Malgrat tot, vaig dormir bé.

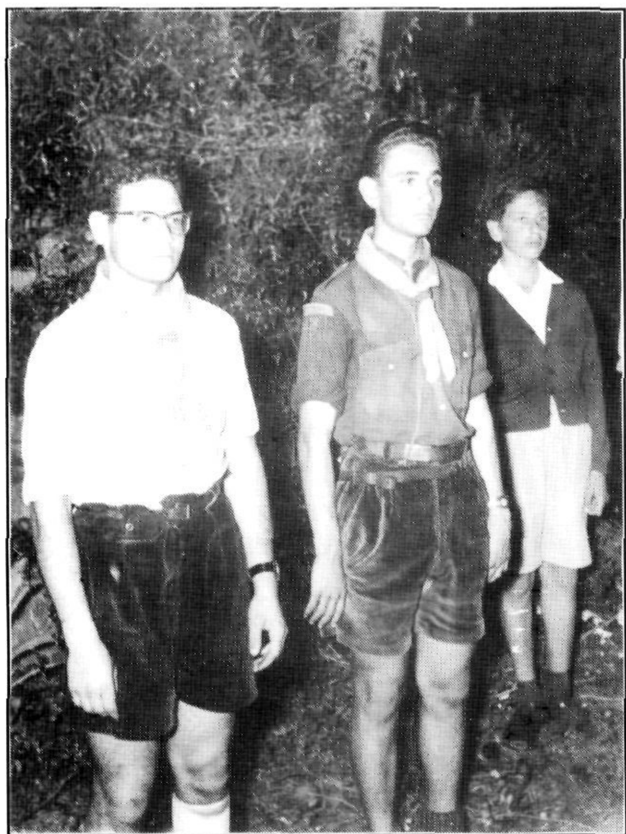
Em vaig despertar quan el dia ja llustrejava. No m'hi vaig tombar. Faltava ben poc per al meu torn. El dia, ràpidament, s'obrí d'ulls. El meu company, acabat el seu torn, s'entaforà en el seu sac de dormir. Estava segur que a mi em tocaria donar la benvinguda als «visitants». Em vaig llevar. Vaig donar un tomb pel rodal. Des de cap indret, no es dominava res. El camí torterolejava pel mig del bosc. Només es podia veure venir algú quan ja el tenies al damunt. El temps passava molt a poc a poc.

Fora del cant dels ocells, el silenci era absolut. Començava a pensar que li tocaria rebre la visita al que venia al meu darrera. A l'hora convinguda, el vaig despertar. Mira, li vaig dir, tu fes el que vulguis, però des d'aquí no els veuràs arribar. Ells i tu us veureu a l'ensems. No podràs fer res. No provis d'encendre el coet –vaig posar el sentit comú al davant de la disciplina– perquè s'esveraran i podries rebre. Si sospiten que els del campament els esperen, ho complicarem tot. Val més dir-los que forma part d'un joc i evitarem, fins i tot, fer el ridícul. Tu mateix, li vaig dir. I, malgrat de no tenir-les totes, em vaig mig adormir.

Em semblà sentir veus. Vaig treure el cap. Estàvem rodejats. El coet, encarat al cel, estava per estrenar. Una corrua de falangistes seguien cap avall. Em vaig incorporar. Un d'ells, una mica més gran que jo, senyalant-me amb un buscall que portava a la mà, em va dir: *¡Duerme! ¡Duerme!*. Amb vosaltres aquí, li vaig fer avinent, em costarà una mica. Aquest coet, era per avisar, em preguntà, amb to burleta. No, li vaig respondre, és per seguir

Porta-atuells.
Dibuix extret del llibre *Mans hàbils*, d'Albert Boekholt.

Després d'un foc de camp.

un joc que ja vàrem començar ahir. La por que sentia dins meu em donava una gran calma externa. Jo, que no valentejava gaire, no me'n sabia avenir. Tu, em va dir, deus ser molt veterà. No sabia què dir. Al final li vaig respondre que, per a mi, l'única veterania era que la gent havia de provar d'entendre's parlant civilitzadament. Ens feren plegar els sacs de dormir. I junts, sense cap incident, emprenguérem la baixada cap a la casa Nova de Maspons. Recordo que un dels nostres va fer una mica el pinxo i que, sense agredir-lo, el varen fer callar. El meu interlocutor falangista i jo caminàvem de costat. No ens dèiem res. Em va semblar que tant ell com jo ens sentíem incòmodes davant de tot plegat. Aquestes sensacions, però, no són gaire fiables.

En arribar al campament, els nostres plegaven tendes i preparaven motxilles. El camarada Clavero, lloctinent de la Guàrdia de Franco, es veia que no sabia què fer, ni quines ordres donar. Ell i els seus seguidors es van trobar amb uns minyons que, en despertar-los, sortien de les tendes preguntant si era un joc. Els falangistes els interrogaven. Tu, d'on ets? Tu, quants anys tens? Què estudies? De què treballes? De què fa el teu pare? Un dels de Mataró, els contestà guàrdia civil, que, en realitat, era el seu padastre. Es van desesperar. Però, com és possible, repetien i repetien, astorats, desconcertats.

El camarada Clavero volia alliçonar-los i es va posar a parlar d'Espanya. Del seu amor per ella. Alguns li varen dir que nosaltres també estimàvem Espanya. Però una Espanya més oberta. Més tolerant. I el camarada Clavero va exclamar: *¿Pero no veis que os están engañando?* Estava ben desorientat. Aquell estrany diàleg s'allargà una estona. Un dels nostres l'agafà, amicalment, per les espatlles –el camarada era un home prim i no gaire alt– amb la intenció d'aclarir-li alguna cosa. Un membre de la Guàrdia de Franco que era allà a prop el va parar, i encarant-se-li molt seriosament li va dir: *Cómo se atreve usted a tocar un hombre que habla con el gobernador.* Mare de Déu, Senyor, quina patuleia! Poc després tornàrem a sentir la veu del camarada que, molt desassossegat, deia: *¡Es que os llevais los mejores!* Però, quina mania tenen ficada al cap, aquesta gent, amb la història de *los mejores*, vaig pensar.

Teníem la impressió que el camarada Clavero s'havia ficat en un pantà. No sabia com sortir-se'n. Li calia actuar. Fer alguna cosa per distreure's. Quelcom que li evités de caure en la reflexió. I, aleshores, ordenà que li lliuréssim les camises. I ho vàrem fer. Es devia imaginar que desarmava l'enemic.

Davant aquelles piles de camises es devia preguntar i, ara, com ens les emportarem? Després d'aquella ordre tan galdosa, a tall de justificació, va dir: *Nos las quedamos porque estas camisas pertenecen al ejército.*

Al meu darrera, vaig sentir una veu que deia: «Per aquí no hi passo. La meva camisa no ho és pas, de l'exèrcit.» Oportunament, s'hi va acostar. Hi va parlar. En tornar, vaig preguntar-li, què? com ha anat? M'ha dit que, a l'hora de marxar, n'hi faci memòria.

El mossèn va dir missa a la tenda capella. El clima era molt tens. La missa, la més llarga de tota la meva vida. Tots, uns i altres, desitjàvem que, tot plegat, s'acabés d'una vegada. Després de la missa, nosaltres cantàrem el *Regina Coeli*. Ells, posats en un compromís, engegaren un *Cantemos al Amor de los Amores*, d'allò més exemplar.

La tenda capella fou desmuntada en un tres i no res. Tothom frisava per marxar. El volum dels farcells de camises es feia mirar. A veure què farà aquell ximple, vaig pensar. El vaig localitzar quan s'acostava al camarada i vaig veure com li parlava. El camarada, preocupat, ordenà desfer tots els

L'hora dels adéus.

farcells i vaig veure com, voltat per una colla de guàrdiafranquistes impacients, no parava de furgar i remenar camises. Al final n'estirà una, i la hi mostrà. Era la seva. El vaig veure tornar satisfet, però una mica suat. Ell me la va ensenyar. Heus-la aquí! He passat molt mala estona. Li he donat les gràcies i, donant-me un amable copet al cap, m'ha dit, *de nada, muchacho.*

Els guàrdiafranquistes tornaren a refer tots els farcells. Els camins tornaren a anar plens. La casa Nova de Maspons i el seu rodal tornaren a recuperar la seva solitud i el seu silenci.

Aquests fets, però, portaren cua. A uns quants ens havien pres els noms. L'imposant governador Felipe Acedo Colunga tenia decidit, segons ens feren arribar oficiosament, de fer-nos pagar una multa de quinze mil pessetes per cap. I quinze mil pessetes, als anys cinquanta, eren força diners. Si prenem com a referència el preu que pocs anys abans tenien a Mataró els terrenys de la Ciutat Jardí –entre vint mil i trenta mil pessetes–, les quinze mil pessetes eren una petita fortuneta.

Estàvem força preocupats. Però, heus ací! que un bon dia –segons he sentit explicar– l'abat de Montserrat, Aureli Maria Escarré, se li acudí plantar cara a l'imposant governador. Diuen que li va dir: «Si vós goseu posar aquestes multes, jo m'atreviré de pagar-les, totes, públicament.» Acedo Colunga es va arronsir.

De les multes, no se'n parlà mai més. De la feta de Montnegre, uns quants mesos més i prou. El perill, però, hi era i estàvem avisats. Sembla que aquesta feta, més endavant, ajudà a crear la Delegació Diocesana d'Escoltisme. L'Església ens emparava. Els confessionals, i alguns no confessionals, s'hi acolliren. La Delegació feia els ulls grossos.

Malgrat la tapadora, el problema central de l'escoltisme no quedava resolt. Sempre el mateix. Sempre el mal menor. Sempre el recurs de la semitrampa que es va deformant de mica en mica.

I PUNT I FINAL

Per acabar, deixeu-me fer una petita referència a Baden Powell, el fundador de l'escoltisme. Era un militar anglès, destinat a les colònies de Sudàfrica, que va observar que els anomenats salvatges disposaven d'uns recursos que els homes europeus no podien, ni sabien utilitzar; recursos negligits per la pròpia societat. I el va sorprendre que aquests recursos, paradoxalment, la mateixa societat, donant-los per suposats, quan s'esqueia els exigia.

Ell no creia, tal com diu el pare Forestier en un dels seus llibres sobre l'escoltisme, que l'home fos naturalment bo, tal com afirmava Rousseau. Ara bé, tampoc creia que fos tan dolent com deien els jansenistes.

Baden Powell buscava de conrear en l'home allò que tothom dóna per suposat. Es suposen moltes coses sense mirar de conrear-ne cap. Es suposen la llibertat, la responsabilitat, la bona ciutadania, el valor, la maduresa i no sé quantes coses més.

Ell també creia que tothom té un espai, per petit que sigui, per poder-s'hi recolzar, i que cal treballar-lo, sense fer-ho excessivament. Fa cent anys ho va començar a explicar i, a hores d'ara, seguim encara donant massa coses per suposades. Els homes, afanyats a conrear moltes patates, ens oblidem de digerir-les bé.

Joaquim Ansón i Buch

El primer agrupament escolta femení de Mataró, l'Agrupament Mare de Déu del Corredor, es va formar entre els anys 1952 i 1956, vinculat a la parròquia de Sant Josep.

Carme Solà i Montserrat, que va ésser el seu primer cap, explica tot seguit el procés de la seva formació.

INICIS DE L'ESCOLTISME FEMENÍ A MATARÓ. LES NOIES GUIES (1952-1956)

Per poder entendre com foren els inicis de l'escoltisme femení a la nostra ciutat i el perquè del funcionament per separat de les branques de nois i noies, val la pena primer fer una repassada al context històric de principis de la dècada dels cinquanta.

Políticament ens trobem immersos en un Estat en plena eufòria franquista. Una dictadura incontrolada de tot el país, però potser més encara de Catalunya, on hi ha ordres d'ofegar d'inici qualsevol moviment d'associacionisme per la por que es converteixi en focus independentista, contrari al règim imperant. Aquest, per mitjà del *Frente de Juventudes*, ja vetlla per la formació integral –segons ells– de nois i noies, i els organitza trobades, cursos de formació, campaments, etc. Qualsevol altra cosa que s'intenti començar, contrària o diferent a l'estil imposat, queda prohibida de socarel.

Religiosament, és l'època del *Nacional-catolicismo*. El poder religiós al costat de l'estat. La catòlica Espanya ha guanyat la contesa i l'Església té tota la confiança dels governants. Això vol dir que només a l'empar d'aquesta Església és on els nous moviments associacionistes tenen possibilitat d'existir. I ben aviat en sorgeixen molts, l'Acció Catòlica, els Cursets de Cristianitat i molts d'altres, que conviuen amb els ja existents, les Congregacions Marianes, l'Obra de Perseverança, les catequesis parroquials, etc., tots ells amb el vist-i-plau de les altes jerarquies.

El món de l'educació és un capítol a part. No hi ha cap mena d'obertura. No interessa. Encara hi ha separació de sexes en tots els àmbits de formació, col·legis, esports, lleure... Hi ha censura en els cinemes i publicacions. Respecte a les noies, no està ben vist que surtin soles, ni a segons quines hores. Es controla la decència en el vestir. Recordem que a les portes d'alguna església s'havien arribat a posar unes persones que, en nom de la moral, vetaven l'entrada al temple a les noies que anaven amb vestits sense mànigues o les que duien pantalons. I l'autoritat dels educadors no es pot qüestionar.

Aquest és el panorama general de tot l'Estat. Catalunya, i per tant Mataró, no n'estan al marge. La família, l'escola, generalmente religiosa i amb separació de sexes, i la parròquia, per mitjà de la catequesi, l'Acció Catòlica o les Congregacions Marianes, són els grans formadors dels nois i noies de l'època. I, genèricament, aquesta formació és ancorada al passat i, més o menys, sotmesa a la ideologia imperant, potser per comoditat, potser per desconeixement d'altres valors, o, potser també,

Mossèn Pere Solà, Carme Solà i M. Dolors Martí, a Sant Miquel de Mata, en una promesa (1954). Fotografia «Ampli» Manent.

per la por de trencar motllos. Però a casa nostra es conservava la llavor dels valors que s'intentava ofegar, però que tard o d'hora s'havien de manifestar. Hi havia la llavor de l'inconformisme, del sentiment que es negava el dret que teníem, com a persones, d'ésser educats en la llibertat, del dret d'aprendre a respectar i de ser respectats, del dret d'obrir els ulls a uns altres móns i a unes altres maneres d'entendre la vida...

I avui aquí, demà allà, comencen a sorgir petits nuclis on es lluita per aconseguir aquests drets. N'hi hagueren molts en el teixit social català. I veiérem néixer escoles amb noves ideologies, grups de formació, publicacions clandestines, moviments de nois i noies... L'escoltisme fou un d'ells.

Com hem dit abans, estem al Mataró de principis dels anys cinquanta. Hi ha algun intent de renovació. Cal il·lusionar el jovent. Treure'l de l'abúlia imperant i motivar-lo, obrint-li els ulls vers nous horitzons. Això és el que creu en Jesús Illa i París, vell idealista que s'havia mogut molt en els camps de l'educació i l'excursionisme. Aquest home, profundament religiós, amant del jovent i de la natura, havia establert contactes amb mossèn Batlle, fundador dels Minyons de Muntanya, i amb diversos agrupaments escoltes de Barcelona, i tenia molt bones relacions amb el grup de nois que acabaven de fundar, a Mataró, l'Agrupament Abat Dorda. Es va enamorar de la pedagogia del moviment i decidí llençar-se de ple a la seva propagació.

Era conscient que no n'hi havia prou d'impulsar l'escoltisme entre els nois; les noies no podien quedar al marge dels beneficis d'aquest nou corrent d'obertura educatiu. Però aquí es topava amb la mentalitat tancada del moment. Així com per a un noi era habitual prendre una motxilla i sortir de campament, la cosa canviava rotundament quan es tractava del món femení. No s'acceptava ni s'entenia que unes noies, soles, agafessin motxilles i tendes i, setmana sí, setmana no, marxessin fora de casa. En Jesús, però, s'ho havia ficat al cap i havia de sortir-se'n. I començà la seva tasca en diversos camps.

En primer lloc, calia trobar un grup de noies a qui il·lusionar i convèncer. Ho féu ajudat dels escoltes mataronins i, ben aviat, en pogué reunir una bona colla, entre germanes, cosines o amigues de la majoria d'ells.

Després calia trobar-los aixopluc. Aixopluc material, un lloc on reunir-se, i aixopluc legal, una entitat que les emparés. Pensem que, com hem dit abans, en aquells moments qualsevol activitat associacionista era considerada subversiva si no estava avalada per les organitzacions del *Movimiento* o per l'Església. Mossèn Pere Solà, rector en aquells moments de la parròquia de Sant Josep, persona d'edat avançada i tingut en molta estima per tots els seus feligresos, havia cedit un local, als soterranis de la parròquia, als nois de l'incipient Agrupament Abat Dorda, perquè el poguessin fer servir com a «cau». Per aquest motiu, ja tenia coneixement dels valors positius de l'educació escolta. Els criteris de mossèn Pere eren ben valorats en tot l'àmbit religiós de la ciutat, i en Jesús parlà amb ell de la possibilitat d'acollir també les noies. Les negociacions van ser llargues i difícils ja que a la parròquia, en aquells moments, l'Acció Catòlica estava en ple apogeu; molt probablement, la introducció del nou moviment podia portar problemes de tota índole –els minyons ja li havien portat alguna complicació– i, tractant-se de noies, podria tenir discrepàncies amb els familirs per recolzar actituds massa progressistes. Finalment, mossèn Pere, no sense un cert recel, acceptà d'acollir les noves escoltes a les dependències de la parròquia, al costat del despatx parroquial del carrer de Sant Josep, sempre que aquestes dependències no estiguessin ocupades per altres activitats; o sia, en uns locals compartits.

Teresa Montserrat fent la promesa a Sant Miquel de Mata.
Al seu costat, Roser Batlle i Anna Maria Colomer (1954).
Fotografia «Ampli» Manent.

Maria Reniu, Carme Solà, Teresa Montserrat,
Rosa Montserrat i M. Dolors Martí en una sortida (1954).
Fotografia «Ampli» Manent.

Quan en Jesús tingué noies i lloc de reunió, vingué la tasca de convèncer les famílies. No fou fàcil. Per aconseguir el vist-i-plau dels pares, es comprometé d'acompanyar-les a totes les sortides. Ho féu moltes vegades, sol, o bé amb la seva esposa, la Maria, i, a vegades, també amb el seu nebot, en Miquel Reniu, prou conegut avui per la seva activitat política i pels seus càrrecs a la Generalitat. Encara ara el recordem, amb nou o deu anys, per Clarà, per Riells, o pel Montnegre, saltant i brincant, com si fos el germà petit de totes nosaltres. I amb tot aquest escalf humà, començaren tímidament les primeres sortides de les futures guies. Eren els primers intents. Sabíem el que volíem però no sabíem com arribar-hi. Coneixíem l'esperit però no sabíem el mètode. En Jesús ens animava. Potser en aquells moments no fórem capaces de valorar l'esforç que va representar per al matrimoni Illa Reniu la seva companyia constant, però avui, amb la perspectiva que dóna el pas del temps, podem dir que la seva aportació fou decisiva per posar les arrels del futur agrupament de noies guies.

Jesús Illa, per acontentar les famílies, no en tingué prou de fer-nos costat en totes les sortides, sinó que, a més, comprometé mossèn Pere Solà perquè fes acte de presència en la majoria de les primeres activitats. L'aquiescència de l'Església era una garantia de cara a qualsevol sospita. En aquells primers temps, la seva actitud fou la d'un pare que vetlla amorós per totes i cadascuna de les seves filles. Per a ell només podem tenir records de gratitud. Els recels dels pares van anar cedint i el futur clan s'anà consolidant. Naixia a Mataró l'escoltisme femení. Era a finals de l'any 1952.

He dit escoltisme femení per fer entenedora la cosa, però el veritable nom amb què es distingia la branca de les noies era el de «guiatge». Un mateix moviment, uns mateixos ideals, les mateixes finalitats i els mateixos mètodes, però dues branques independents, amb vida pròpia cadascuna, marxant en paral·lel. L'escoltisme i el guiatge, signes del temps, separació de sexes. Per sort, les generacions que ens van anar al darrera, van aconseguir la total unificació, i ara ja es pot parlar d'un sol i únic moviment.

Així les coses, amb el nucli inicial gairebé format i les famílies una mica més convençudes, s'esdevé un fet que serà decisiu per a la marxa de l'Agrupament. Arriba a Mataró, com a vicari de la parròquia de Sant Josep, mossèn Francesc Malgosa,

Caps d'agrupament en la presa d'una promesa. Sant Pere de Clarà, 11 d'octubre de 1959. Fotografia «Ampli» Manent.

L'Agrupament a Sant Pere de Clarà, 11 d'octubre de 1959. Fotografia «Ampli» Manent.

sacerdot ordenat de poc, que, junt amb mossèn Joan Jarque i mossèn Ricard Pedrals, havien estat els primers escoltes consagrats al sacerdoci. Tots tres eren joves, coneixen a fons el moviment, i estaven decidits, seguint les consignes de mossèn Antoni Batlle, pioner dels Minyons de Muntanya, a treballar per fer arribar a tot el país els seus ideals.

No cal dir com fou de profitosa per al nostre incipient grup aquesta vinguda de mossèn Malgosa. Era jove, comunicava entusiasme, tenia moltes ganes de treballar i aviat s'establí una gran sintonia entre ell i totes nosaltres. De la seva mà anàrem al Casal de Montserrat, coneguérem mossèn Batlle i assistírem a algunes festes escoltes. Els seus amics Jarque i Pedrals ens feren conèixer alguns agrupaments de Barcelona que ells dirigien, com «Les Congestes», del carrer Montseny, o l'«Elisenda de Montcada», del carrer de les Camèlies. En Jesús Illa ens havia donat l'impuls, però ara, amb els nous contactes, teníem ocasió d'aprofundir en els mètodes i doctrines en què es basa tot el moviment.

Iniciar la creació d'un agrupament del no res nou fou fàcil. Hem de tenir en compte que cap de nosaltres no s'havia mogut mai en aquest camp i que, per tant, el desconeixement era total. La formació, en les primeres èpoques, la vàrem fer per mitjà de les lectures. Ens arribaven moltes revistes de guies franceses, suïsses i, fins i tot, italianes. També un llibre, en francès, molt extens, *Una route de liberté, l'escoutisme* –no recordo l'autor– que ens féu entrar de ple en la filosofia del moviment. Els nois de l'Agrupament, quan tenien material que pensaven que podia interessar-nos, també ens el passaven. Més endavant, en l'època de mossèn Malgosa, aquest ens escrivia periòdicament articles de reflexió o de formació que ens repartíem ciclostilats, ja que encara no hi havia fotocopiadores. Sempre que podíem anàvem a Barcelona, al Casal de Montserrat, seu de mossèn Batlle i els seus minyons, on sovint s'organitzaven xerrades i cursets de formació.

Vàrem establir contactes amb el Moviment de Noies-Guies de Catalunya –entitat que englobava l'escoltisme femení del país– per posar-nos al corrent de la situació del guiatge a casa nostra, i així anar prenent posicions respecte al camp més afí a la nostra ideologia, per poder-nos-hi englobar. Hi havia diverses branques de guies. Les «Guies d'Espanya» eren catalanes però vinculades a una organització amb seu estatal. També hi havia l'«Associació de Noies-Guies» aconfessional. Ni les unes ni les altres, òbviament, ens interessaren. El que encaixava més amb la nostra manera d'ésser era la «Germanor de Noies-Guies», fidel a les doctrines de mossèn Batlle. Decidírem demanar de ser-hi admeses i així ho comunicàrem a la cap general, Montserrat Giró.

Les daines a Sant Pere de Clarà, 11 d'octubre de 1959. Fotografia «Ampli» Manent.

En aquell moment encara no hi havia guies fora de Barcelona. Vam ser les primeres. No van posar impediments a la nostra petició, però per ésser reconegudes com a agrupament calia gent amb provada formació escolta i alguns títols de cap. No en teníem. No n'hi havia prou amb ser un grup de noies amb molta il·lusió i ganes d'entrar a l'escoltisme, encara que estiguéssim avalades per un vell conegut, escolta i sacerdot, com mossèn Malgosa. I iniciàrem la nostra tasca d'adoctrinament.

La cap general ens va posar sota la tutela de l'Agrupament Elisenda de Montcada. Aquest era el responsable del nostre ensinistrament i posada en marxa i, al marge de les sortides, sempre que es podia, alguna, o algunes de nosaltres, anàvem a les seves. D'elles aprenguérem com portar un clan, com organitzar un foc de camp o un campament d'estiu. També la metodologia de les reunions. Quan les primeres de nosaltres férem la promesa a Sant Pere de Clarà, foren elles les que presidiren la diada. Aquesta formació accelerada ens obligava a fer contínues reunions de clan, de caps, de preparació d'actes... N'havíem arribat a fer de set a vuit del matí per problemes d'agenda.

Rita Albert fent la promesa (1959?). Fotografia Copia Manent.

Iniciar un agrupament representava també posar-li un nom. En Jesús Illa suggerí el de Mare de Déu del Corredor, santuari que havia estat moltes vegades la fita de les nostres primeres trobades, i ho acceptàrem complagudes. També calia triar els colors del foulard, mocador que s'acostuma a posar al coll en tots els actes escoltes. L'escollírem blau amb una banda vermella, de tres centímetres, enribetada de blanc. A les sortides, focs de camp i campaments, anàvem d'uniforme, el mateix que duien totes les altres guies, fins i tot les de fora del país. Aquest uniforme consistia en una faldilla de pana marró –eren impensables els pantalons per a les noies d'aquella època– lleugerament esgaiada i una camisa de milpunts, beig, amb màniga llarga, xarreteres i dues butxaques. A les mànigues, per damunt del colze, dúiem un braçal de feltre del color de la secció a la qual es pertanyia. Aquest braçal se'ns donava en el moment de fer la promesa. Portàvem boina blau marí amb l'escut escolta brodat. I les sabates també eren d'uniforme. Res de botes o xiruques. Unes sabates baixes de pell marró amb una gran llengüeta sobreposada que tapava els cordons. Quan la calor picava, canviàvem la faldilla de pana per una de milratlles de cotó, grisa, i una camisa blanca. Per guardar-nos del fred o de la pluja, jerseis o capelines, a lliure elecció. No es coneixien els anoracs.

Sant Jaume de Traià, Sant Miquel de Mata, Sant Pere de Clarà, Santa Helena d'Agell, sempre a prop de Mataró, foren els llocs que acolliren

els primeres focs de camp i les primeres promeses. Aquesta proximitat permetia el consiliari de desplaçar-se sense deixar de complir les seves obligacions parroquials. Per a les sortides de dos dies i per als campaments d'estiu ja ens allunyàvem més. Com que per part d'algunes famílies encara hi havia un cert recel que les noies dormissin en tenda, organitzàvem la ruta d'estiu en rectories o cases de famílies conegudes. I així anàrem a Les Preses, a la casa de la família Colomer, a Sant Pere de Clarà, Sant Martí del Montnegre o a Riells del Montseny, amablement acollides per mossèn Pere Ribot.

Així, poc a poc, ens anàvem educant en els valors de l'escoltisme, basats en el seu lema «Déu, pàtria i proïsme». Ens imbuírem de ple d'aquest esperit que dóna tanta importància a l'educació integral de la persona, no sols com a individu sinó també com a membre d'una comunitat, el país, a la qual tota noia guia té el deure de servir. La llei escolta, la B.O. –la bona obra– diària, el «sempre a punt», l'esperit de servei, són els instruments que ens anaven modelant la personalitat.

Al marge de les sortides, organitzàrem tota classe d'actes per fomentar l'ajuda al proïsme. Recordem les anades a l'hospital dels Camils, a Barcelona, a la Beneficència del carrer de Sant Josep, a l'asil de les Germanetes, on ara hi ha la Llar Cabanelles, etc...

Aquell esperit que ens animà de bon principi havia donat fruits, i així, quan a l'estiu de 1956 el nostre forjador i consiliari, mossèn Francesc Malgosa, fou nomenat rector de Sant Martí de Montnegre i es va veure obligat a deixar-nos, encara que indirectament seguí orientant-nos, es pot dir que l'Agrupament estava ja del tot estructurat. Del grup inicial ja havia sortit gent preparada, i així teníem ja una cap d'agrupament, caps de clan, de noies-guies i de daines. I també akeles, que són les noies que porten els llobatons. Totes aquestes serien les que amb els anys havien de donar continuïtat a l'Agrupament, com així fou. Les activitats de les guies, individualment i col·lectivament, havien anat dissipant els primitius recels per part de familiars i gent de la parròquia. Els primers passos s'havien donat, s'havia trencat motllos, s'havia lluitat per poder donar a les noies una mentalitat més oberta i una actitud de servei, i s'havien posat els fonaments perquè a partir d'aleshores l'esperit escolta es pogués portar a terme amb tota llibertat.

L'esforç havia valgut la pena. Nascut en la semi-clandestinitat, l'Agrupament Mare de Déu del Corredor anà creixent regularment i aconseguí el ple reconeixement de tothom. En les seves seccions de clan, noies-guies i daines es formaren moltes noies que després, amb el pas dels anys, les hem vist moure i treballar generosament en tota mena de moviments de la ciutat. L'esperit escolta calà fons en el seu temperament i avui, aquell primer grup que lluitàrem per aconseguir instaurar el Guiatge a Mataró, ens podem sentir satisfetes de la tasca que vàrem iniciar.

Carme Solà,
primer cap de l'Agrupament

Transcrivim tot seguit la darrera part del treball «La ciutat en el record», escrit pel senyor Ramon Salas i Oliveras a l'entorn del 1970, i que fa referència al Mataró de l'inici del segle XX, el Mataró d'ara fa cent anys.

La transcripció, com és habitual, segueix el text original, tot i que incorpora notes afegides per facilitar la comprensió. Les anteriors transcripcions parcials del treball han estat publicades als *Fulls*, núms. 56, 60, 64-66, 67 i 68.

LA CIUTAT EN EL RECORD (i VIII)

PERSONES I COSES D'AQUELL TEMPS

Les cases de dispesa, per regla general, tenien per clients homes solters, gairebé sempre només per a menjar. És clar que alguns hi dormien, però les habitacions eren molt limitades i per això la majoria buscava una família que els llogués una habitació, un «quarto».

Per il·lustrar el tema esmentarem el cas d'un home jove, operari d'un taller, amb qui havíem estat companys de treball. Era una persona de no gaires llums i, per tant, curt en l'ofici, que només guanyava catorze pessetes a la setmana. Menjava a ca la Tarona, una dispesa molt popular en aquell moment.

A les dispeses, donaven tres àpats al dia, esmorzar, dinar i sopar. L'esmorzar podia consistir, per exemple, en sopa i mongetes amb llom; aquí cal dir que la jornada de les fàbriques començava a les cinc del matí i la dels tallers a les sis. El dinar habitual o més corrent era escudella, carn d'olla i un entrant, i el sopar sopa, patates i bacallà, cuinat d'una o altra manera. Tots els àpats tenien el corresponent pa i vi.

El company al qual ens hem referit, pagava onze pessetes setmanals pels set dies de dispesa. Per dormir, havia llogat una habitació, amb reixa a un carrer força cèntric, i pagava cinc pessetes cada mes. Queda molt clar que el jove company –tenia uns trenta anys i pico– havia de portar una administració extremadament metòdica. Però era indiscutible que vivia menjant bé i amb abundància.

* * *

L'enllumenat públic es feia per mitjà de fanals de gas, distribuïts pels carrers, col·locats sobretot a les cantonades. Era corrent la visió de la típica figura del fanaler, que cada capvespre recorria la seva demarcació, proveït d'aquell llarg instrument amb el qual obria l'aixeta de pas i encenia el llum, recorregut que tornava a realitzar en fer-se de dia, però a l'inrevés, per apagar els fanals.

* * *

Ben dejorn del matí, les pentinadores sortien als carrers per anar a pentinar les seves clientes. Anaven proveïdes d'un davantal, que duien, plegat, a les mans, per poder-se'l posar en el moment de fer el seu comès. Dins els plecs del davantal portaven les pintes i els molls, o sia, les tenalles, que servien per rullar els cabells de les senyores, que llavors, gairebé totes, portaven monyo.

* * *

El carrer d'Argentona, abans de 1898.
Postal Fototípia Thomàs - Barcelona.
Col·lecció F. de P. Enrich i Regàs.
MASMM. Arxiu d'Imatges.

Molt sovint es veien esquiladors que anaven d'un cantó a l'altre, amb la seva bossa de cuir penjada a l'espatlla. Dins la bossa portaven cordetes, unes grosses tisores, la màquina de xollar, i aquell aparell tornejat que aplicaven al morro de l'animal si aquest era mossegaire. Alguns eren gitanos, d'entre els quals recordem «el Carí» i «en Tona». Altres eren blancs, com en Roc i en Pasqual, que havíem conegut. Sempre acostumaven a treballar per parelles.

* * *

A les diverses entrades de Mataró, als carrers on s'arribava de fora amb carruatge o amb animals de bast, hi solia haver botigues de queviures amb taulell de begudes, que acostumaven a tenir un banc posat a la vorera per descansar i esperar l'arribada o la sortida dels ordinaris dels pobles veïns. Recordem ca l'Ànima, del carrer d'Isern, can Ning-nang, del carrer d'Argentona, i can Guideta, del Camí Fondo.

A més, a la paret d'alguns d'aquests establiments, i també en parets dels carrers on s'aturaven els carros que portaven vianda a la plaça, hi havia aparedades anelles per poder lligar el ronsal dels animals que hi feien estació. No cal dir que en aquests casos el vianant no tenia altre remei que baixar de la vorera. Cal fer constar que aquesta anomalia era molt recent des de poc temps ençà, ja que hi havia molts carrers que no tenien vorera, i els que la tenien en gaudien des de feia poc.

* * *

A la Riera, al lloc que avui ocupa l'entrada del col·legi del Cor de Maria, durant bastants anys va existir un establiment de cirabotes. Es servia el públic a diari, i els diumenges o dies festius diversos dependents hi actuaven simultàniament. Era propietat de l'Antonet Rimblas, dit l'Esquerrà.

* * *

El costum de fer «esquellots», en el cas del matrimoni d'un vidu amb una soltera, o d'un solter amb una vídua, que tenia bastant acolliment entre alguns sectors de les classes populars, va durar fins ben entrat l'actual segle XX.

Els qui organitzaven l'acte, feien córrer la veu per tal de concentrar quants més esquellotaires millor, que, a l'hora convinguda, es presentaven davant el domicili dels nuvis i, proveïts d'instruments i d'atuells de tota mena, entre els quals predominaven regadores, tapadores i tota classe de llaunes que poguessin fer un bon soroll a cops de garrot, començaven a fer un escàndol de mil dimonis, que s'allargava fins que els noucasats sortien i convidaven tothom, per exemple, amb galetes i vi bo, o bé donaven als capdavanters una quantitat perquè tota la colla pogués anar a beure a algun establiment proper.

De vegades alguns nuvis, tossuts o malhumorats, feien el sord. Llavors l'esquellotada continuava un dia i un altre, fins que s'aconseguia el desitjat xeflis. Cal assenyalar que en algunes ocasions el costum dels esquellots havia promogut fortes raons.

* * *

En ocasió de la mort d'una persona, la família es posava de dol, cosa que volia dir que es vestia de negre o que incorporava el color negre a una part de la vestimenta, durant més o menys temps, tot segons el grau de parentiu. L'extensió del negre, podia anar des de tot el vestit, tant per als homes com per a les dones, fins a només la corbata o el mocador del coll, peça que es portava més que la primera, per als homes, i el mocador del cap per a les dones. Remarquem que el negre era preponderant fins i tot en els mocadors de butxaca o de mocar, i sembla estrany que aquest costum tingués la durada que va tenir.

Constatem també que les targetes de visita, l'ús de les quals era molt limitat en aquell temps, quan eren endolades, portaven una mena d'emmarcat negre, que a vegades era tan gruixut que només quedava just l'espai per imprimir-hi el nom.

* * *

A moltes de les cases d'abans, el pa es llescava amb ganiveta. Algunes ganivetes tenien mànec de fusta, però altres havien estat construïdes sense. Les ganivetes ens recordaven el temps de l'avior, ja que gairebé totes provenien dels avantpassats.

En dies del nostre record, en encetar el tall d'un pa, hi havia el costum de fer a la part de dessota el senyal de la creu; era, sens dubte, una demostració de la tradició catòlica de la nostra terra.

Aquí ens plau recordar la poesia titulada «Visca la ganiveta!», original del nostre il·lustre compatrici Terenci Thos i Codina, que va guanyar l'englantina als Jocs Florals de Barcelona, l'any 1886.

La poesia recorda i lamenta que, en època passada, la ganiveta

«Al bell caire de la taula
amb cadena ens van fermar...»

i acaba amb un bell cant dedicat a l'eina familiar i volguda, que diu així

«Visca la ganiveta
de tallar el pa - de tallar el pa:
Visca la Catalunya
que el sap guanyar - que el sap guanyar!»

* * *

Avui, que la tracció animal és completament substituïda per la mecanitzada, no volem oblidar aquelles agències de transport, tan conegudes i tan sol·licitades en anys passats, com foren can Rovira i can Soler, del carrer de Sant Antoni, can Roqueta, del carrer d'Amàlia, can Quiquets, del carrer de Santa Maria, can Calau, del carrer de Pinzón,[1] can Paretilla, conegut per Matabous, del passeig de Puerto Rico, després carrer de Prat de la Riba, can Lladó, can Vador dels morts, del Camí Fondo, i can Tets, del Camí Ral, tras Santa Anna.

Les empreses que deixem anotades eren les de més categoria de la ciutat, però no totes es dedicaven a la mateixa classe de treball. Can Soler i can Calau, més conegudes per can Ramon del Tren, la primera, i simplement amb el nom de l'Agència, la segona, tenien un complet servei de carros que anaven i venien de l'estació de mercaderies o, com es deia vulgarment, de la càrrega, així, net i pelat, sense anteposar-hi la paraula estació. Els carros d'aquesta última agència portaven a cada costat de les baranes una tira de fusta amb la inscripció «Madrid, Zaragoza y Alicante», que era el nom que tenia llavors la companyia del ferrocarril. Les altres cases feien un servei molt variat, ja que tenien carros de transport, carretes per fer tragines per als mestres de cases, tartanes, i cotxes per enganxar troncs de cavalls, per a la celebració de casaments i bateigs.

* * *

Anys enrera, a les barberies s'usaven bacines per remullar la barba dels clients. Una d'aquestes bacines, generalment de metall, acostumava a ésser penjada com a anunci a la porta de l'establiment.

També tenien un fogonet de gas que estava sempre preparat per escalfar els molls, a fi de procedir a rullar les puntes del bigoti dels clients que en portaven, que s'ha de confessar que en aquells dies eren majoria.

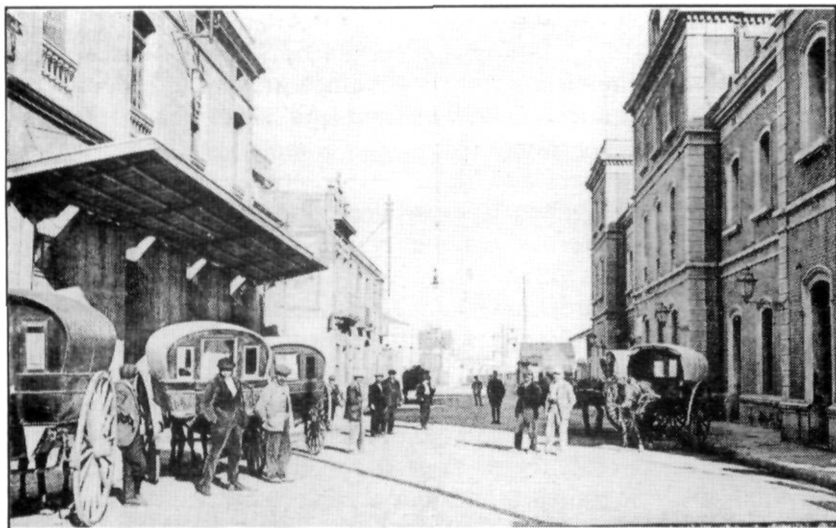
Durant molts anys, les tarifes normals de les barberies varen ésser, per afaitar, de vint-i-cinc cèntims, i per tallar els cabells de cinquanta cèntims.

* * *

La caserna d'artilleria al carrer de Pinzón (1890?).

Postal Fototípia Thomàs - Barcelona.
Col·lec. Francesc de P. Enrich i Regàs.
MASMM. Arxiu d'Imatges.

L'estació del tren (1900?).
Postales Mauri.
Col·lec. Francesc de P. Enrich i Regàs.
MASMM. Arxiu d'Imatges.

les mànegues de les americanes o de les camises. En aquell temps, damunt dels escriptoris també hi havia sorreres, o sia, els recipients que contenien la sorra fina que es passava per les planes dels documents acabats d'escriure amb la finalitat d'assecar la tinta, cosa que després es va fer amb el paper secant. Cal dir que a l'època no hi havia plomes estilogràfiques, màquines d'escriure, ni bolígrafs.

En aquells anys, a certes hores del dia, passaven els ramats de cabres pels carrers de la ciutat, amb la finalitat de proveir de llet tothom que en volia. Tot i que el gran avantatge era que la llet no tenia barreja d'aigua, ja que era munyida davant el públic, el costum presentava molts inconvenients reals, com l'ocupació de les voreres pel bestiar i la brutícia acumulada, cosa que no succeïa amb les burres de llet, que, amb una manteleta a l'esquena i amb una esquella penjada al coll, recorrien cada matí els carrers de la ciutat, passant, naturalment, pel mig del carrer.

* * *

Al costat del vell escorxador, a l'actual carrer de Madoz, darrera les cases del carrer de Sant Ramon, hi havia els corrals on era tancat el bestiar que s'havia de sacrificar per proveir les carniceries de la ciutat. Per això, abans de l'obertura del carrer de Madoz, el pas que donava entrada a aquell recinte des del carrer de Sant Ramon s'anomenava «calle de los Corrales». Però en el mateix indret, a més, hi havia un grup de barraques en les quals vivien –malvivien– algunes famílies de gitanos, que en els dies a què fem referència tenien com una mena d'alcalde de barri en la persona d'en Turena, un gitano que portava tofes, o sia, el que els castellans en diuen *tufos*, aquell parell de manyocs de cabells que neixen al davant de cada orella. Era un home de certa edat, ferreny, que duia brusa negra, llarga, i garrot. Els seus l'apreciaven i respectaven molt.

* * *

A les oficines, ja fossin departaments oficials, notaries o despatxos, els escrivents, seguint un vell costum, usaven maneguins a fi de conservar millor

D'aquells dies també recordem un costum que pot ben dir-se que ha desaparegut. Algunes persones que no fumaven, polvaven, com s'acostumava a dir d'aquells homes que prenien rapè. Hi havia qui deia que aquella pols era com un tabac de clergue; però el cert és que no eren pas pocs els qui, sense portar hàbit, ni sotana, anaven proveïts de la seva tabaquera de rapè, enlloc de portar la petaca plena de picadura.

* * *

Quan es portava a batejar una criatura, generalment s'hi anava en cotxe, d'aquells de dos cavalls, que la gent ja coneixia amb el nom de cotxes de bateig. En sortir de la parròquia i retornar a casa, era costum de no anar-hi directament pel camí més curt, sinó de fer una passejada per diversos carrers, cosa que alegrava molt la gent menuda que anava a la comitiva.

Durant la passejada, quan la quitxalla dels carrers, que corria darrera els cotxes, cridava «és bord!... és bord!», els padrins, amb la complicitat dels pares, els tiraven batialles, que consistien en confits, que recollien de terra enmig de gran aldarull. En alguns casos, eren confits i blat de moro, i en altres blat de moro sol, i més tard, res... Una sola vegada vàrem veure tirar confits i petites joguines, perquè la família havia vingut d'un poble forà, on era costum de fer-ho així.

* * *

La religiositat d'aquell temps feia que, gairebé sempre, es portés el combregar o viàtic als malalts greus. I, si no es tractava d'un cas especial, es feia de manera pública. Primer, des del campanar de la parròquia, es tocava toc de combregar i, de seguida,

diversos veïns, proveïts d'atxes, anaven a rebre Nostramo a l'església. Després, a manera de processó, s'anava a la casa del malalt. El sant viàtic era portat per un sacerdot sota l'ombrel·la, i un escolà que precedia la religiosa comitiva anunciava el seu pas al veïnat amb un toc característic de campaneta. Molts veïns sortien als portals, si era de vespre amb un ciri encès, i s'agenollaven en el moment del pas del viàtic, donant lloc a un espectacle ple de tipisme i religiositat.

* * *

En el temps a què es fa referència en aquest treball, recordem que a Mataró exercien com a metges els doctors Guinart, Vila, Barba i Genisans. Aquest darrer també actuava de dentista. No feien pas les visites a peu, anaven amb tartana. També recordem els doctors Viladevall i Sisternes, que anaven amb berlina.

* * *

Avui encara existeixen tres farmàcies d'aquell temps, de les quals guardem memòria. Són la casa Spà, a la plaça del Rei, la Pascual, al carrer Nou, i la Vilardell, al Camí Ral.[2] També recordem, a més, la farmàcia Borda, a la Rambla, la Sanglas i la Ravell, al carrer de Sant Josep, i dues a la Riera, una d'elles del doctor Francisco Spà i Salarich.

* * *

Mataró havia tingut sempre fama de comptar amb bones orquestres, i aquí ens plau recordar-ne algunes, que generalment eren conegudes amb el nom o el cognom del seu fundador o director. Recordem «Els Moras», «Els Eudalds» i «Els Vilas», entre d'altres, sense oblidar-nos també de «La Iluro» i de «La Nova Iluro», de la qual havia estat element destacat el violinista Pla.

És ben coneguda la importància que aleshores tenien les orquestres en les festes majors dels pobles, ja que eren protagonistes de les danses, dels balls i dels concerts. Cal tenir en compte que encara no hi havia la ràdio, ni gramoles, ni tocadiscos, i que, per tant, era indispensable de contractar una orquestra.

Les orquestres també actuaven en les funcions de teatre, tant si eren de comèdia com de drama. Abans d'aixecar teló en cada un dels actes, es tocava una peça. Recordem encara amb quin entusiasme acollia el públic, en l'antic teatre Euterpe,[3] l'actuació del nostre compatrici Ribalta, el notabilíssim cornetí.

* * *

I ara ens permetem de fer recordança d'uns modestos guàrdies municipals que van demostrar que eren ben eficients en el servei que tenien encarregat. Algunes persones grans recordaran encara en Maties, «el cabo», en Selva, home corpulent i panxut a qui la quitxalla feia enfadar expressament per veure la dificultat que tenia per empaitar-los, en Miranda, ex corneta de la guàrdia civil, en Torner, conegut com «el Nap», que seria caporat dies a venir, «el Marxant», capaç d'enfrontar-se amb qualsevol situació de violència, com també en Sabatés. Aquests dos darrers, de servei a l'estació del ferrocarril, a l'arribada dels trens, tenien el do d'apreciar les «condicions» de certes persones que arribaven a la ciutat, les quals obligaven a marxar en el tren següent, o bé les conduïen a la «sombra» per uns quants dies.

Mereixen paràgraf a part, per la seva categoria i la seva gestió, els caps de la Guàrdia Municipal Saurí i Latorre, sergent retirat de la Guàrdia Civil. El primer va distingir-se extraordinàriament en el descobriment gairebé immediat de l'autor de l'assassinat de la senyora Massuet, ocorregut al seu domicili del carrer de Bonaire.

* * *

Després d'haver fet esment d'uns agents de l'autoritat municipal, volem fer memòria de la «casa cuartel» de la guàrdia civil, situada llavors al carrer de Palmerola. Hi teníem accés perquè hi vivien alguns amics del nostre pare. Primer farem menció de dos guàrdies mallorquins, de cognom Jaume, pare i fill; el primer, en retirar-se, va anar a Madrid per ésser conserge a San Francisco el Grande, i el segon va casar-se a Mataró i va exercir el càrrec de carter durant molts anys, havent mort aquí, ja fa llarg temps, deixant exposa i fills a la nostra ciutat. Un altre dels guàrdies d'aquella època es deia Abril, i més tard va ésser agutzil del Jutjat de primera instància, morint també aquí i deixant-hi fill i néts. Reina era el cognom d'un altre guàrdia que també va emparentar amb família mataronina. L'oficinista, persona molt fina i educada, es deia Martínez; era d'Oviedo, i tenia una salut molt precària. Artigas era un guàrdia jove, molt alt d'estatura, amic de la gresca, a qui, després de la concentració que hi va haver a Barcelona amb motiu de la vaga general de 1902, ja no vàrem tornar a veure més per aquí. Llabrés, mallorquí com els Jaume, era corneta, i va ésser l'instructor d'un batalló infantil que va crear-se al camp dels Lluïsos, que va aconseguir molta popularitat.

* * *

El Mesón del Universo, al Camí Ral, tras Santa Anna, i l'inici del cós d'en Saldoni. A la cantonada del carrer de Sant Agustí, l'hostal Montserrat (1890?).

Postal P.V.F.
Col·lecció F. de P. Enrich i Regàs.
MASMM. Arxiu d'Imatges.

Els horaris de treball d'aquell temps eren tan llargs que moltes dones treballadores no podien dedicar-se a fer el menjar de casa seva; per això algunes botigues de queviures tenien cura de servir menjar cuit a moltes famílies. Al matí, s'hi deixaven els atuells que es recollirien plens, al migdia, en plegar de la fàbrica. Així, per dinar, podien menjar l'escudella i carn d'olla, que era el dinar habitual de l'època.

* * *

Volem deixar consignat el nom i la situació de les principals pastisseries d'aquell temps, quan un tortell per a les postres del diumenge es podia comprar per dos rals, i quan les merengues valien deu o, fins i tot, cinc cèntims. Ah, i quan els vailets podíem adquirir per cinc o deu cèntims un paquet de trinquis-tranquis, o una barreja de troços de pastes, que n'hi havia per llepar-se els dits!

El Mesón del Universo, entre el Camí Ral i la Rambla (1890?).

Postal A.T.F. Col·lecció F. de P. Enrich i Regàs.
MASMM. Arxiu d'Imatges.

Una de les pastisseries que recordem era ca l'Isern, a la Riera, on avui hi ha la botiga de mobles Domènech, i que tenia sucursal al carrer de Santa Maria, davant d'on és ara la casa Bosch. Aquesta pastisseria també es dedicava a servir àpats de casaments, primeres misses, etc., tal com ho ha continuat fent la casa Miracle, que va succeir-la.

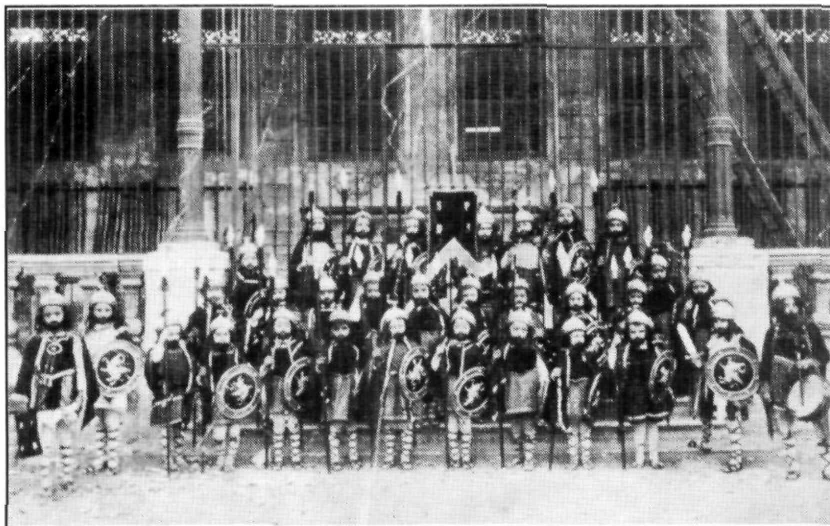
Una altra pastisseria, per cert molt antiga, era la casa Barbosa, al carrer de Santa Teresa. La dels germans Oms ocupava la cantonada que forma la Riera amb el carrer de Sant Josep, on hi ha la casa Fité. Can Pérez també era a la Riera, i ocupava la meitat de part d'avall de l'actual casa Soler.[4] Can Mensa, que tenia fama de fer bons carquinyolis, estava situada al carrer de Montserrat, on avui hi ha el taller de la casa Galí.[5]

* * *

En l'evocació de coses i persones d'una època ja tan llunyana, ens sembla veure encara els carters que llavors repartien la correspondència per la ciutat, dels quals recordem els senyors Escalada, Ortega, Salvet, Ramèntol, i Amorós, pare i fill, el primer amb unes patilles grises molt poblades, que li donaven un cert aspecte de severitat.

* * *

Si parlem de les fondes d'aquell temps, és natural que fem esment, a més de la de Montserrat, situada a la cantonada del Camí Ral amb el carrer de Sant Agustí, i annexa a l'hostal del mateix nom, del Mesón del Universo, propietat del senyor Ramon Salicrú, situat també al Camí Ral, enfront del carrer de Sant Agustí, en una de les tres cases que hi havia en una petita illa edificada

El gimnàs del col·legi de Santa Anna, des del pati, amb els Armats de Santa Anna formats (1900?).
Postal Gràfica Manén, Mataró.
Col·lecció Francesc de P. Enrich i Regàs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Camí Fondo, les Monges i l'Esplanada, a la de llevant, eren habitats per pagesos i comparets,[7] i les cases tenien una entrada gran en la qual es deixava el carro i les eines, i al capdavall de l'hort hi havia la cort per a l'animal; en moltes cases també es criava un *garrí*.

entre el Camí Ral, la Rambla i el cós d'en Celdoni, un petit carreró que anava del Camí Ral a la Rambla, tocant el pati del col·legi de Santa Anna; l'establiment del senyor Salicrú era al costat mateix del cós d'en Celdoni.

També tenien anomenada, tot i que eren de menys categoria, altres tres fondes. Can Pepín, a la Rambla, on avui hi ha el bar Iluro, la de ca l'Aragonès, al carrer de Sant Josep, en la casa que després ocupà el matalasser Bonet,[6] i can Marc, a l'edifici que, a la plaça del Beat Salvador, fa cantonada amb el carrer de Don Magí i el de la Pau.

* * *

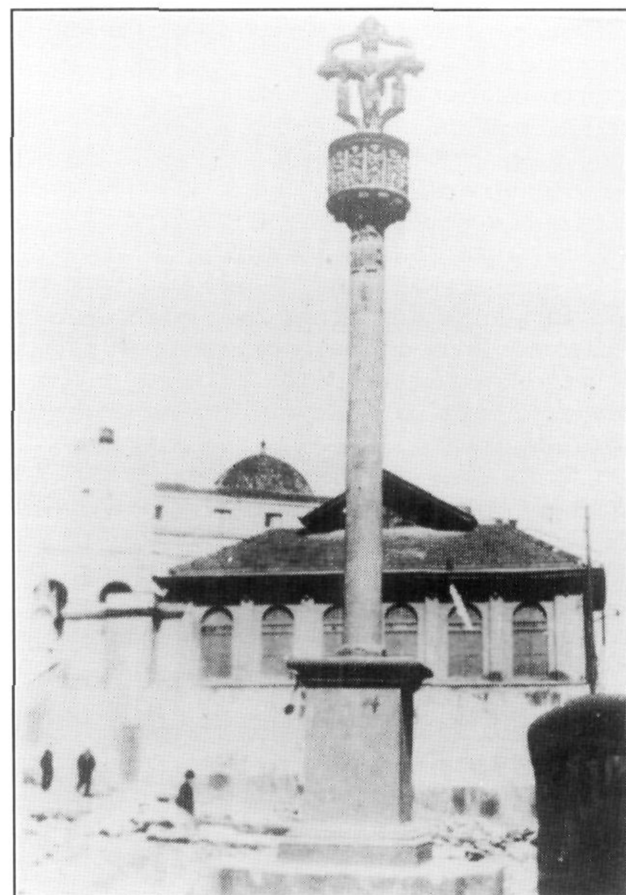
Qualsevol de les persones joves d'avui, si, per art de màgia, pogués fer un recorregut pels carrers de la ciutat d'ahir, contemplaria amb curiositat manifesta un conjunt de detalls, en les coses i el fer de la gent, que li donarien una idea clara de com era aquella ciutat quieta on vàrem veure la primera llum.

Potser algú creurà que el que ara direm hauria d'haver estat explicat en el capítol dedicat a les cases i als seus moradors; però tot el que hi quedà anotat és ben diferent, en el fons, dels detalls que anem a donar.

* * *

Els vells carrers de la part alta de la ciutat, com per exemple Massevà, Sant Elies, el Carme, Sant Sadurní i Sant Pau, a la part de ponent, i el

Algunes de les cases amb entrada espaiosa tenien un paravent que separava mobles o altres objectes, i unes debanadores a la vista dels vianants, en les quals la mestressa de la casa debanava fil, col·locant les troques i decantant les bitlles una vegada plenes, bo i taral·lejant cançons catalanes. Moltes vegades la dona que debanava no estava sola, sinó que estava acompanyada d'alguna veïna que havia anat a fer-la petar amb ella, tot sargint mitges i mitjons, que havia portat de casa seva dins un covenet.

El gimnàs del col·legi de Santa Anna, façana exterior a l'antic cós d'en Saldoni, una vegada desaparegut el carrer i enderrocades les cases (1927?).
Postal Fototípia Thomàs - Barcelona.
Col·lecció F. de P. Enrich i Regàs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Era cosa corrent, si feia bon dia, de veure, a les portes d'una espardenyeria, el banc de treball en el qual l'espardenyer feia sola, cosia, o passava betes. I segons en quines ocasions hi havia més d'un banc al carrer.

En moltes cases antigues el cancell tenia una reixeta de llistons de fusta per poder mirar qui trucava o qui demanava; en algunes, aquesta reixeta estava aparedada en un dels envans laterals, a un costat o a l'altre del cancell. Avui encara se'n conserven alguns.

També volem recordar l'aspecte que tenien anys enrera les portalades d'algunes cases –senyorials o fins i tot menestrals– i les portes que les tancaven. Encara en queda alguna per mostra; no gaires. A la llinda o, si eren portals amb arc rodó, a la dovella central, habitualment hi havia gravada la xifra de l'any de construcció de la casa, i en alguns casos, a més, un signe format per les dues primeres lletres de la paraula Crist escrita en grec, o bé qualsevol altra que denotava l'esperit cristià dels constructors. Les portes eren de fusta massissa i, a vegades, tenien motius d'escultura. També tenien gairebé sempre una portella, oberta en una de les fulles, per on les persones podien sortir o entrar a certes hores, especialment a la nit.

* * *

Recordem igualment d'haver vist un quadre a les parets del menjador o de l'entrada de moltes llars modestes, del qual no tenim memòria del títol, però que ben bé podria ésser «El viatge de la vida» o una cosa semblant. Hi figurava una escalinata amb cinc o sis graons a cada costat d'un alt replà, en els quals hi havia unes xifres que indicaven l'edat de la persona que ocupava cada graó. A la part esquerra, hi havia un bressol ocupat per una criatureta, en el primer escaló aquell infant ja representava tenir deu anys, en el segon, vint, i així fins que es trobava dalt el replà, amb la mitja centúria al damunt; després davallava, de graó en graó, per l'altra banda, fins arribar a baixar tota l'escala, representant a la fi un vellet de cent anys i el sepulcre que l'esperava.

No es pot negar que era un quadre verament alliçonador, dins la seva simplicitat, i la seva exhibició a les cases d'aquell temps indicava clarament la psicologia d'una generació, que ja ha desaparegut, que vivia sense que li causés basarda el record de la mort, com ho demostrava també en altres manifestacions de tipus religiós o social.

Pel que fa a l'aspecte bancari, cal fer notar la gran diferència existent entre la ciutat d'avui i la d'ahir. En els dies pretèrits que procurem evocar, a Mataró no hi havia ni un sol banc. Les operacions bancàries es feien en algunes cases que, tot i dedicar-se a altres afers, també feien gestions de banca. Recordem les oficines del procurador dels tribunals senyor Recoder, les del fabricant de curtits senyor Cuadrada, i les dels magatzemistes de grans, senyors Suñé i germans Majó.

A les dues primeres cases que hem anomenat, les oficines eren en una habitació, separades per una barrera de fusta amb vidres opacs, però a les altres dues, l'oficina la constituïa una entrada gran plena de sacs de blat de moro, cigrons, segó, etc; qui anava a descomptar una lletra de canvi o a pagar un gir s'havia d'esperar, en un ambient de fortor a garrofa, a què l'atenguessin uns dependents que ocupaven l'interior d'un espai empostissat, voltat d'una barana, escrivint sobre un conjunt de vells pupitres i asseguts en tamborets de treus peus.

* * *

I per completar el conjunt de totes aquestes impressions, intentarem que el lector d'aquestes ratlles entri mentalment a veure una casa de treballadors de finals del segle XIX, i per a tal fi descriurem un habitatge que havíem conegut molt bé. Ben segur que, com aquest, ho eren molts altres.

Es tractava d'un segon pis, que només tenia vistes al carrer per un terrat. En el menjador hi havia un llum de petroli, cobert per un pàmpol de porcellana, que penjava del sostre. La taula era de dos davantals, però sols en servia un perquè estava arrambada a la paret. Les cadires eren de boga, i al costat d'una d'elles, tocant a la taula, hi havia una escopidora de fusta, amb serradures, la forma més senzilla d'aquests recipients, que llavors s'usaven gairebé en totes les cases. Repartits en els panys de paret hi havia quatre quadres, senzillíssims, amb litografies que representaven Gènova, el castell de Sant Angelo, de Roma, i dues escenes bucòliques. El menjador tenia l'armari cantoner habitual en gairebé tots els habitatges, on es guardava la terrissa fina i les copes, i prop seu penjava de la paret un rellotge de ratera, amb pèndola de llautó i pesos de plom. També hi havia dos petits retrats de familiars, el calendari de l'any i un higròmetre dels tradicionals, o sia, el conegut frare que indica el temps que farà i que, quan aquest és plujós, es posa la caputxa.

En aquesta casa, quan es parava taula, usaven alguns plats blancs, però els més corrents eren de

terrissa, com també cassoles, olles, tupins i ansats. Les culleres i forquilles que es feien servir eren de fusta de boix.

A l'estiu, anava d'una mà a l'altra un ventall dels que llavors corrien, de cartró, amb dibuixos i versos semblants als dels romansos.

El dormitori principal de l'habitatge, aquell en el qual hi havia alcova, s'il·luminava amb un quinqué. Els altres amb espelmes, que també servien per anar d'una habitació a l'altra. Si bé a la ciutat hi havia gas, en aquell pis, no. I l'electricitat encara no havia arribat a Mataró.

Als llits, dessota els matalassos, no hi havia somiers, sinó traspontins. A més d'un llit gran, de fusta, ornat amb treballs de marqueteria, que havia estat daurat en altre temps, però que ja tenia l'or amagat sota capes de vernís per dissimular la seva prosàpia, n'hi havia un altre de ferro, amb estampes al seu capçal i als peus, que representaven la verge Maria i sant Josep. També hi havia un catre, amb màrfega de pelló de blat de moro, del qual també eren plens els traspontins que abans hem esmentat, i una calaixera amb el seu marbre corresponent.

La família que ocupava el pis que hem procurat descriure, en el temps en què parlem, estava composta per quatre persones, de les quals solament treballaven dues, no pas per falta de feina, sinó per l'edat, ja que una tenia molts anys i l'altra ben pocs. Diàriament, per anar a la compra, gastaven dues pessetes, i el dissabte, quan anaven «a proveir», que volia dir adquirir coses per a la setmana, com llard, oli, sabó, etc, passaven amb dotze o tretze pessetes.

La vida sòbria que es reflecteix en les despeses de la família, tenia relació directa amb les entrades que setmanalment tenia aquella llar obrera, on el cap de casa cobrava una setmanada de vint-i-tres pessetes i mitja –gràcies que era fix– i l'esposa, que anava a preu fet en el gènere de punt, guanyava quantitats irrisòries, i, fins i tot, alguna setmana no tenia feina per la forta crisi que havia ocasionat la pèrdua recent de les colònies d'ultramar.

CONCLUSIÓ

Hem arribat a terme quant al nostre propòsit anunciat en l'exordi d'aquest treball. És possible, millor dit, és segur, que ens hem deixat d'explicar diverses coses interessants pel que fa referència a la ciutat material, i potser encara moltes més, pel que fa a les persones i costums. Però ens consolem creient que les persones, ni les millors dotades, mai no poden tenir la pretensió d'haver realitzat una obra perfecta en cap aspecte, i aquesta consideració fa que nosaltres ens preguntem, què pot esperar-se d'un afeccionat?

Desitgem que qui llegeixi aquestes ratlles pensi que només hem volgut deixar constància de coses, persones i ambients desapareguts ja fa temps, procurant fer com una mena de fotografia, que sens dubte ha quedat borrosa, però que ajudarà a conservar la memòria d'un món molt diferent del d'avui i de com era el Mataró d'uns anys enrera. Pensem que és molt possible que molts joves tinguin interès a conèixer el contrast entre la ciutat dz'inici del segle xx i l'actual, a fi de treure'n conseqüències, per tal d'aconseguir en el pervindre un major nivell de cultura i de prosperitat en tots els ordres.

Ramon Salas i Oliveras

NOTA FINAL DE L'AUTOR

No hem incorporat notes al nostre treball perquè, com fem constar en la conclusió, respon només a la nostra memòria i, per això, és possible que hagi sofert alguna falla.

Naturalment, però, en tractar alguna cosa concreta, hem hagut de consultar certes dades i de transcriure fins i tot algun text. Per això volem fer constar que hem utilitzat l'obra de Joaquim Llovet *La Ciutat de Mataró* i alguns periòdics publicats a la ciutat en època passada, com el *Semanario de Mataró*, *El Liberal*, *El Demócrata*, el *Diario de Mataró y su Comarca* i el *Pensament Marià de la Costa de Llevant*.

NOTES

1.- El carrer de Pinzón ocupava un tram de l'actual avinguda del Maresme, al davant de l'estació de la ferrovia, entre el carrer de la Cooperativa i el carrer de Lepant.

Al carrer de Pinzón, a més de l'estació, hi havia situada la caserna militar, que ocupava l'espai i les finques de l'avinguda Jaume Recoder.

2.- La farmàcia Vilardell ocupava la cantonada del Camí Ral amb el carrer de Sant Francesc de Paula, banda de llevant. Avui ja no existeix.

3.- El teatre Euterpe era situat a la muralla de la Presó, al lloc on hi ha ara el pati del Cafè Nou, de la Unió de Cooperadors.

4.- Avui, oficina de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona.

5.- No hem pogut identificar el taller de la casa Galí. Suposem però que devia estar en l'indret del carrer de Sant Josep Oriol.

6.- El rètol modernista de la matalasseria Bonet encara es conserva. El local avui és ocupat per una cafeteria.

7.- Rebien el nom de comparets els pagesos que tenien al seu càrrec vinyes i terres de secà.

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

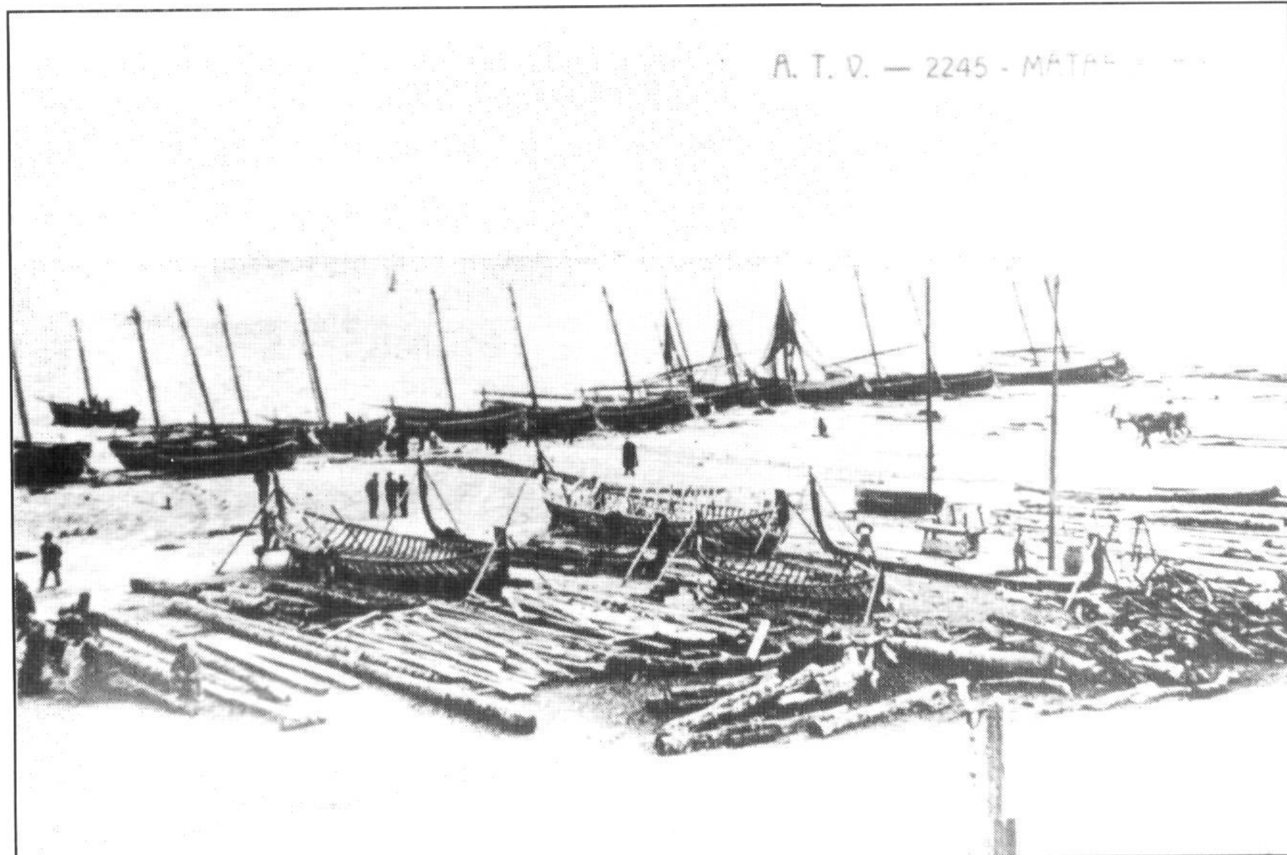
Mataró, baix a mar. La platja, les barques i la via del tren (1900?). Postal. Col·lecció F. de P. Enrich i Regàs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Mataró, baix a mar. El rotllo i la font, davant el carrer de Sant Antoni (1900?). Postal La Industrial Fotográfica - València.
Col·lecció F. de P. Enrich i Regàs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Mataró, baix a mar. Les barques, davant el carrer de Sant Joan (1900?). Postal A.T.V.
Col·lecció F. de P. Enrich i Regàs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Mataró, baix a mar. Les drassanes (1900?). Postal A.T.V. Col·lecció F. de P. Enrich i Regàs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

Col·labora:

Patronat Municipal de Cultura

MATARÓ